

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Marek Měchura

**Mediální reflexe přípravy a přijetí
Ústavy ČSR v roce 1948**

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Marek Měchura**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Bednařík, Ph.D**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

MĚCHURA, Marek. *Mediální reflexe přípravy a přijetí Ústavy ČSR v roce 1948*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, katedra žurnalistiky 2008. 60 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce „*Mediální reflexe přípravy a přijetí Ústavy ČSR v roce 1948*“ se zabývá formou, jakou soudobá média referovala o přípravě a přijetí Ústavy 9. května v roce 1948, a to v období od 14. dubna do 14. května. Text je rozčleněn do čtyř kapitol. První se zabývá historickým kontextem událostí vztahujících se k ústavním pracím v Československu po druhé světové válce. Druhá kapitola charakterizuje mediální prostředí v zemi po únoru 1948. Kapitola o Edvardu Benešovi popisuje situaci kolem tehdejšího československého prezidenta v jeho posledních měsících v úřadě. Poslední část práce rozebírá mediální kampaň k přípravě a přijetí ústavy z hlediska obsahu konkrétních novinových článků.

Annotation

The thesis “*Medial reflection of preparation and approval of the Constitution of the Czechoslovak Republic in 1948*“ deals with the way how media covered the preparation and approval of the May 9 Constitution in 1948. The period in view is from April 14 to May 14. The text is divided into four chapters. The first one describes historical context of legislative procedure in Czechoslovak Republic after World War Two. The second chapter characterizes medial situation in the country after February 1948. The third one is about president Edvard Beneš in his last months left until his demission. The last one deals with medial campaign to preparation and approval of the constitution in light of factual news.

Klíčová slova

Ústava ČSR 1948, tištěná média, cenzura, Edvard Beneš, Ústavodárné národní shromáždění, Komunistická strana Československa, totalitní stát.

Keywords

Constitution of Czechoslovak Republic 1948, press, censorship, Edvard Beneš, Constitutional Convention, Communist Party of Czechoslovak, totalitarian state.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem překládanou bakalářskou práci zpracoval samostatně a jen s využitím pramenů uvedených v seznamu literatury, které ve všech případech řádně cituji v souladu s příslušnou směrnicí děkana a s citačními zvyklostmi.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 90 925 znaků s mezerami, tj. 51 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 9.5.2008

Marek Měchura

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému konzultantovi PhDr. Petru Bednaříkovi, Ph.D za jeho cenné rady a trpělivost při psaní této bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD	8
ZÁKLADNÍ DATA VYBRANÝCH DENÍKŮ	10
1 HISTORICKÝ EXKURS UDÁLOSTÍ VEDOUČÍCH K PŘIJETÍ ÚSTAVY 9. KVĚTNA (1945–1948) 11	
1.1 ZATÍMNÍ STÁTNÍ ZŘÍZENÍ.....	11
1.1.1 <i>Zákonodárství v době zatímního státního zřízení a v prvních měsících po válce</i>	13
1.1.2 <i>Košický vládní program</i>	14
1.2 PROZATÍMNÍ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ	15
1.2.1 <i>Činnost Prozatímního národního shromáždění</i>	16
1.2.2 <i>Volby do Ústavodárného národního shromáždění</i>	17
1.3 ÚSTAVODÁRNÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ	18
1.3.1 <i>Ústavní výbor ÚNS</i>	20
1.4 ÚNOR 1948.....	21
1.4.1 <i>Rozpad vlády</i>	22
1.4.2 <i>Program vlády „obrozené Národní fronty“</i>	23
1.4.3 <i>Činnost ÚSN po únoru 1948</i>	24
2 MEDIÁLNÍ SITUACE V ČESKOSLOVENSKU PO ÚNORU 1948	26
2.1 CENZURNÍ A PROPAGANDISTICKÉ PRAKTIKY	26
2.2 FUNGOVÁNÍ CENZURY V PRAXI	26
2.3 POSTUP PROTI ZAHRANIČNÍMU TISKU	27
3 POSTOJ PREZIDENTA BENEŠE K NOVÉ ÚSTAVĚ A JEHO ABDIKACE	28
3.1 ZKLAMÁNÍ PREZIDENTA POÚNOROVÝM VÝVOJEM.....	28
3.2 ODCHOD Z POLITICKÉ SCÉNY	29
4 PŘÍPRAVA A PŘIJETÍ ÚSTAVY 9. KVĚTNA NA STRANÁCH DOBOVÉHO TISKU	30
4.1 SCHVÁLENÍ NÁVRHU ÚSTAVY	31
4.1.1 <i>Hodnocení příprav ústavy</i>	32
4.1.2 <i>Prezentace ústavy veřejnými činiteli</i>	33
4.2 INFORMAČNÍ KAMPAŇ K JEDNOTLIVÝM ČÁSTEM ÚSTAVY	34
4.2.1 <i>Prohlášení a základní články</i>	35
4.2.2 <i>Jednotlivé kapitoly ústavy</i>	36
4.3 VŠENÁRODNÍ DISKUSE K ÚSTAVĚ.....	38
4.4 SCHVÁLENÍ ÚSTAVY	41
4.5 SHRNUÍ.....	43
ZÁVĚR	45
SUMMARY	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	48
SEZNAM PŘÍLOH	51
PŘÍLOHY	52

Úvod

Úkolem této bakalářské práce je zmapování mediálního obrazu přípravy a přijetí Ústavy Československé republiky v roce 1948. V československých dějinách představuje rok 1948 zásadní přelom. Stát, který po druhé světové válce znovu nastolil demokratický režim, se po převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948 postupně přeměnil na stát totalitní. Demokracie byla znovu obnovena až po roce 1989.

Základním právním dokumentem po únorových událostech v Československu se stala tzv. Ústava 9. května¹. Jejím schválení předcházela složitá legislativní příprava, která byla vyřešena právě až komunistickým uzmutím moci.

Ústavní zákony představují v rámci státního zřízení zákony nejvyšší právní síly, obecněji základ právního řádu. Upravují základní vztahy ve státě, především pak organizaci státní moci a základní lidská práva.

Téma přípravy a přijetí Ústavy 9. května jsem si zvolil, protože tento fakt považuji za definitivní stvrzení porážky demokratických poměrů v Československu. Následné období po účinnosti Ústavy 9. května patří k nejkontroverznějším v historii státu.

Nově přijatá ústava stále deklarovala formální demokratické rysy (mj. ústavní utvrzení práv a svobod občanů), ovšem v období stalinismu byla postupně pod vlivem sovětského ústavního práva měněna a doplňována, až ztratila své původní vyznění a stala se podkladem pro nedemokratické praktiky v Československu.

Hegemonie nové vládnoucí elity především absolutně nerespektovala základní lidská práva a nově přijatými zákony ustavila v zemi vládu teroru vrcholící politickými procesy v první polovině 50. let. Ústavu 9. května nahradila Ústava Československé socialistické republiky v roce 1960².

V rámci své práce budu zkoumat mediální obraz nově připravované ústavy mezi 14. dubnem a 14. květnem 1948, a to na základě článků v novinových denících Mladá Fronta, Lidová demokracie a Práce. Takto časově vymezené období jsem zvolil, protože dne 14. dubna byl přijat finální návrh ústavy a okamžitě byl předložen k projednání Ústavodárnému národnímu shromáždění a rovněž i k veřejné celonárodní diskuzi. V této době tedy noviny věnovaly tématu nové ústavy značný prostor. Po jejím schválení (9. května) mediální pozornost k tomuto tématu postupně upadala.

---

¹ Ústavní zákon č. 150/148 Sb., Ústava Československé republiky – jako „Ústava 9. května“ se označuje podle dne schválení, tj. 9. května 1948

² Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Hlavní část práce bude představovat hodnocení zpravodajství a publicistiky jednotlivých deníků o přípravě a přijetí nové ústavy ve zvoleném období. Informace obsažené v článcích budu rozebírat s ohledem na jejich pravdivost a objektivnost. Jejich citovaným zněním chci předvést formu, jakou byla nová ústava prezentována československému obyvatelstvu.

Mimo hlavní části práce budu v rámci ucelenosti tématu věnovat pozornost historickému kontextu této události, mediální situaci v Československu po únoru 1948 a postoji prezidenta Edvarda Beneše.

Z historického hlediska je otázka nové ústavy aktuální na konci druhé světové války, kdy se postupně z exilového odboje formovala nová vláda pro osvobozené Československo. Proto detailně popíši především události vztahující se přímo k přípravě ústavy v letech 1945–1948 s přesahem do nejvýznamnějších okamžiků v tzv. době nesvobody. Vycházet při tom budu z prací právníků zabývajících se ústavní historií.

Kapitolu o základní charakteristice mediální situace po roce 1948 uvádím vzhledem k faktu, že po únorových událostech v Československu byla mj. absolutně ochromena pluralita názorů na stranách denního tisku a média se stala nástrojem propagandy nového režimu. Proto lze od jednotlivých článků očekávat jednoznačně kladný postoj ke krokům vládnoucích komunistů. Absence odlišných názorů na nový ústavní dokument, které by v demokraticky fungující společnosti konfrontovaly vládní politiku, je logická.

Zvláštní kapitolu věnuji osobnosti prezidenta Edvarda Beneše. Pro něj rok 1948 znamená definitivní konec politické kariéry. Zaměřím se na jeho činnost a postoj po únoru 1948. Muž, který stál u zrodu Československa v roce 1918 a byl vůdcem protinacistického zahraničního odboje za druhé světové války, již nedokázal komunistické hegemonii účinně čelit. Svůj nesouhlas s novým režimem vyjádřil odmítnutím podepsání Ústavy 9. května a následně na svůj prezidentský úřad abdikoval.

Ambicí této práce je ve vztahu k žurnalistickému oboru především objektivní zhodnocení jednotlivých článků ve vybraných denících a rozkrývání manipulace s veřejným míněním.

Symboliku mé práce představuje fakt, že letošní rok uplynulo již 60 let od přijetí Ústavy 9. května.

Základní data vybraných deníků

Lidová demokracie:

deník Československé strany lidové³, založený v roce 1919 pod názvem Lidové listy, od roku 1945 nesl název Lidová demokracie, šéfredaktorem byl ve zkoumaném období Karel Horalík

Mladá fronta:

deník Svazu české mládeže⁴, založený v roce 1945, šéfredaktorem byl ve zkoumaném období Jaromír Hořec

Práce:

deník Revolučního odborového hnutí⁵, založený v roce 1945, šéfredaktorem byl ve zkoumaném období Jiří Síla

Z hlediska politické orientace spadají tituly **Mladá fronta** a **Práce** do skupiny deníků prokomunisticky orientovaných od počátku svého vydávání (r. 1945). **Lidová demokracie** představuje do února 1948 pravicový nesocialistický tisk.⁶

---

³ Československá strana lidová (ČSL) vznikla jako politická strana v roce 1919 sjednocením tří křesťanských stran. V letech 1945–48 byla zastoupena ve vládě Národní fronty, kde se snažila mírnit nejradikálnější koncepcí komunistické ideologie. Po únoru 1948 se její vrcholné orgány dostaly pod vliv komunistů. Až po listopadu 1989 se strana mohla vrátit ke své politice a od r. 1992 nese název Křesťanská demokratická unie – Československá strana lidová (KDU – ČSL).

⁴ Svaz české mládeže (SČM) vznikl roku 1945 jako mládežnická organizace ovlivněná komunistickou ideologií. V roce 1949 byl po sloučení s obdobnými organizacemi přejmenován na Československý svaz mládeže, po roce 1970 pak na Socialistický svaz mládeže.

⁵ Revoluční odborové hnutí (ROH) – společenská organizace sdružující zaměstnance v Československu v letech 1945–89.

⁶ Drápala, M.: *Na ztracené vartě Západu. Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948*, Praha: Prostor, 2000, s. 51.

1 Historický exkurs událostí vedoucích k přijetí Ústavy 9. května (1945–1948)

Po událostech z druhé poloviny roku 1938 a druhé světové válce (1939–1945) stál před politickou reprezentací státu úkol obnovit v Československé republice demokracii. V období tzv. druhé republiky (od podpisu Mnichovské dohody⁷ v noci z 29. na 30. září 1938 do 14. března 1939) a následně zřízeného Protektorátu Čechy a Morava⁸ došlo k destrukci Československé republiky.

Na základě ústavního dekretu prezidenta republiky⁹ se pro toto období vžil pojem „doba nesvobody“. V čl. 1 odst. 2 je za dobu nesvobody vymezeno období „*ode dne 30. září 1938 až do dne, který bude určen vládním nařízením*“.¹⁰

I přesto že v době nesvobody stále platila ústava z roku 1920¹¹, demokratický právní stát byl fakticky zlikvidován. Podepsání Mnichovské dohody (z hlediska mezinárodního práva byl tento akt od počátku neplatný¹²) znamenalo konec suverenity¹³ Československa.

Po osvobození republiky v roce 1945 byla účinnost Ústavy 1920 obnovena, ovšem její znění bylo značně měněno dekrety prezidenta republiky vydávanými během druhé světové války i po ní. S ohledem na nutnost nového ústavního uspořádání poválečného Československa se rozhodlo o vypracování nové ústavy.

1.1 Zatímní státní zřízení

Po podepsání Mnichovské dohody československý prezident Edvard Beneš abdikoval na svůj úřad (5. října 1938) a 22. října opustil republiku. Následně kolem sebe zformoval

---

⁷ Dohoda mezi Německem, Itálií, Francií a Velkou Británií podepsaná bez účasti Československa, nařizovala Československu odstoupit své pohraniční oblasti ve prospěch Německa.

⁸ Výnos vůdce a říšského kancléře ze dne 16.3. 1939, o zřízení Protektorátu Čechy a Morava – publikován pod č. 75/1939 Sb. z. a n.

⁹ Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čs., o obnovení právního pořádku

¹⁰ Nařízením vlády č. 31/1945 Sb. z července 1945 byl za den ukončení doby nesvobody stanoven 4. květen 1945 (převzato z Gronský, J., Hřebejk, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918 - 1945)*, Praha: Karolinum, 1999, s. 178).

¹¹ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29.2. 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

¹² Blíže k tomu viz např. Gerloch, A., Hřebejk, J., Zoubek, V.: *Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva*. 4. aktualiz. vyd., Praha: Prospektrum, 2002, s. 30.

¹³ Suverenita je jedním ze základních znaků státu (spolu s územím a obyvatelstvem). Definuje se jako nezávislost státní moci na jiných mocenských institucích uvnitř i vně státu.

v exilu zatímní státní zřízení (reprezentované nejprve Československým národním výborem¹⁴, později prezidentem, Státní radou a vládou¹⁵).

„Úkolem zahraniční politické reprezentace bylo zajistit obnovení československého státu a likvidaci důsledků Mnichovské dohody a všeho, co po ní následovalo a navázat na demokratické ústavní poměry.“¹⁶

Činnost zatímního státní zřízení směřujícího k obnově Československa je reprezentována především dekrety prezidenta republiky. Zároveň exil uzavíral mezinárodní smlouvy se zásadním významem pro poválečný vývoj v zemi.¹⁷

Londýnský exil postupně navázal kontakt s moskevským centrem zahraničního odboje, kde se po Mnichovské dohodě usadili levicoví politici z řad komunistů a sociálních demokratů.

Konečně na Slovensku¹⁸ vznikla v roce 1943 Slovenská národní rada (dále jen „SNR“) jako ilegální orgán protifašistického odboje. Význam SNR vzrostl po vypuknutí Slovenského národního povstání 29.8. 1944, kdy SNR vystoupila z ilegality. SNR se od počátku své činnosti hlásila k Československé republice, ovšem odmítala postavení Slovenska podle Ústavy 1920.¹⁹

Všechny tři složky zahraničního odboje se v březnu 1945 sešly ke společnému jednání (viz kapitola 1.1.2.), které mělo zásadní význam pro poválečné uspořádání Československa. Druhá světová válka skončila v Československu v první květnových dnech roku 1945. Zástupci České národní rady²⁰ podepsali 8. května 1945 s německým generálem Rudolfem Toussaintem protokol o kapitulaci německé armády. 9. května přijíždí do Prahy jako osvoboditel sovětské vojsko.

---

¹⁴ Ustavující schůze se konala 12.10. 1939 v Paříži.

¹⁵ Po obsazení Francie německou armádou se exilová státní reprezentace přesunula do Velké Británie, kde byla 9.7. sestavena exilová vláda, kterou postupně mezinárodně uznaly velmoci Velká Británie, Sovětský svaz a USA.

¹⁶ Pavlíček, V. a kol.: *Ústavní právo a státověda II. díl, část 1.: Ústavní právo České republiky. 2. rozš. vyd.*, Praha: Linde, 2008, s. 130.

¹⁷ Především to byla Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik z 12.12. 1943.

¹⁸ Slovensko vyhlásilo zákonem Slovenského sněmu č. 1/1939 zo dňa 14.3. 1939, o samostatnom slovenskom štáte nezávislost. Následný klerofašistický režim v čele Josefem Tisem spolupracoval s Hitlerovým Německem (blíže k Slovenskému státu např. Malý, K. a kol: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 2. upr. vyd.*, Praha: Linde, 1999, s. 396–402).

¹⁹ Slovenští politici usilovali o větší autonomii pro Slovensko již od roku 1918.

²⁰ Česká národní rada vznikla 30.4. 1945 jako orgán řídicí pražské květnové povstání. Svou činnost ukončila 11.5. 1945, kdy oficiálně předala správu země v Košicích jmenované československé vládě.

Období zatímního státního zřízení končí de facto až 28.10. 1945, kdy zahájilo činnost Prozatímní národní shromáždění²¹ (dále jen „PNS“). K nově obnovenému Československu již po druhé světové válce nepatří území Zakarpatské Ukrajiny, které se stalo součástí Sovětského svazu.²²

1.1.1 Zákonodárství v době zatímního státního zřízení a v prvních měsících po válce

Základním právním dokumentem pro obnovení právního řádu v poválečném Československu byl ústavní dekret prezident republiky č. 11/1944 Úř. Věst. čs., o obnovení právního pořádku (dále jen „dekret“). Dekret reagoval na složitou právní situaci vzniklou na území státu po podepsání Mnichovské dohody. V době nesvobody bylo vydáváno celkem 5 různorodých skupin právních předpisů²³:

- a) *právní předpisy orgánů druhé republiky*
- b) *právní předpisy orgánů Protektorátu Čechy a Morava*
- c) *právní předpisy orgánů Slovenského státu*
- d) *právní předpisy zatímního státního zřízení*
- e) *právní předpisy Slovenské národní rady*

Podle čl. 1. odst. 2 dekretu jsou ústavními a jinými právními předpisy Československa ty, které jsou „vydané do 29.9. 1938 včetně a pocházejí ze svobodné vůle československého lidu“. Právní předpisy z doby nesvobody vydané na domácím území byly prohlášeny za neplatné. Naopak účinnost dekretů prezidenta republiky²⁴ byla podle ustanovení čl. 5 odst. 1 potvrzena s dodatkem, že podléhají dodatečnému schválení (ratihabici) po válce ustaveným parlamentem (blíže kapitola 1.2.).

Dekret předpokládal obnovení Československa v jeho ústavní podobě z první republiky. Zásadním zásahem do jeho obsahu proto bylo nařízení²⁵ SNR z 1.9. 1944, kterým se SNR prohlásila za vykonavatele celé zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku.

---

²² Smlouva mezi ČSR a SSSR o Zakarpatské Ukrajině ze dne 23.6. 1945.

²³ K charakteristice jednotlivých skupin norem viz Zimek, J.: *Ústavní vývoj českého státu*, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 85–87.

²⁴ Dekretální normotvorba zatímního státního zřízení byla zavedena ústavním dekretem č. 2/1940 Úř. věst. čs. ze dne 15.10. 1940, o prozatímním výkonu moci zákonodárné.

²⁵ Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 1/1944 Sb. n. SNR zo dňa 1.9. 1944, o vykonávaní zákonodárnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku.

„Tímto nařízením s okamžitou účinností vyloučila SNR z výkonu moci nejen orgány Slovenského státu, ale také orgány zahraničního odboje v Londýně, včetně prezidenta republiky dr. Beneše. Nadále tím byla vyloučena působnost dekretů prezidenta republiky na slovenském území.“²⁶

Z důvodu začlenění SNR jako zcela nového orgánu státní moci již nebylo realizovatelné ústavní uspořádání předpokládané dekretem a následné jednání všech tří skupin zahraničního odboje vyústilo v přijetí zcela nové koncepce poválečného Československa.²⁷

1.1.2 Košický vládní program

Mezi 22. – 29. březnem 1945 se uskutečnilo v Moskvě jednání mezi československými představiteli zahraničního odboje z řad londýnského a moskevského exilu a SNR. Jeho výsledkem bylo vytvoření nové vlády Národní fronty²⁸ (dále jen „NF“), která měla v osvobozeném Československu převzít moc.

„Podkladem jednání se stal návrh programu předložený moskevským vedením KSČ. Jednání nebyla nijak dramatická, rozpory se týkaly jen některých dílčích otázek, především pak problematiky Slovenska.“²⁹

Nová vláda³⁰ byla jmenována 4.4. 1945 v Košicích, symbolicky na již osvobozené části československého území. Den po svém jmenování vláda představila tzv. Košický vládní program, jehož znění vzešlo právě z březnových moskevských jednání. Program obsahoval 16 kapitol. Obecně předkládal postup nové vlády při obnově Československa. Z ústavního hlediska má zásadní význam především formulace 1. kapitoly programu:

„Po osvobození ostatních částí republiky a zejména pak českých zemí bude ve smyslu ústavního dekretu prezidenta republiky³¹ na podkladě Národních výborů zvoleno a svoláno Prozatímní Národní Shromáždění. Prozatímní Národní Shromáždění potvrdí prezidenta

---

²⁶ Pavlíček, V. a kol.: *Ústavní právo a státověda II. díl, část 1.: Ústavní právo České republiky. 2. rozš. vyd.*, Praha: Linde, 2008, s. 117.

²⁷ Vzájemné kompetence mezi ústřední vládou a SNR byly po válce řešeny tzv. pražskými dohodami. První dohoda z 2.6. 1945 potvrdila zákonodárnou a výkonnou moc SNR pro území Slovenska. Druhá dohoda z 11.4. 1946 upřesnila určité pravomoci SNR z předchozí dohody. Třetí dohoda z 26.6. 1946 sjednaná již po volbách do ÚNS naopak značně omezila kompetence SNR. Komunistům se jako hlavním vyjednavacům podařilo SNR prakticky podříditi vládě.

²⁸ Národní fronta vznikla jako sdružení politických stran a společenských organizací v Československu na moskevských jednáních. Její program zahrnoval princip národní jednoty a spolupráci v poválečné ČSR. Sdružovala všechny povolené politické strany a měla řešit zásadní politické otázky.

²⁹ Gronský, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 - 1968)*, Praha: Karolinum, 1999, s. 14.

³⁰ Vláda měla 25 členů, ministerským předsedou byl sociální demokrat Zdeněk Fierlinger, 5 místopředsedů zastupovalo každou stranu v NF.

³¹ Ústavní dekret prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. Věst. čs. ze dne 4. 12. 1944, o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, pozn. autora.

republiky v jeho funkci až do řádné volby a prezident jmenuje novou vládu s ohledem na přiměřené zastoupení všech složek našeho národního odboje doma i za hranicemi. Tato vláda a Prozatímní Národní Shromáždění připraví a provedou pak v nejkratší možné lhůtě všeobecné a přímé volby do Ústavodárného Shromáždění, které vypracuje novou ústavu republiky a položí její budoucnost na pevný ústavní základ.³²

V Košickém vládním programu je tedy poprvé oficiálně potvrzena koncepce, která zahrnuje ponechání v účinnosti Ústavu z roku 1920, ale požaduje vypracování zcela nového ústavního dokumentu.

1.2 Prozatímní národní shromáždění³³

V prvních poválečných měsících plnily zákonodárnou funkci v Československu nadále dekrety prezidenta republiky. Předpoklad pro vznik nového parlamentu byl obsažen již v ústavním dekretu č. 18/1944 Úř. věstn. čs. a následně byl potvrzen Košickým vládním programem.

PNS bylo ustaveno na základě ústavního dekretu ze srpna 1945³⁴. Jednalo se o jednokomorový parlament o 300 poslancích zvolených delegáty národních výborů a správních komisí na zemských sjezdech, tedy nepřímou.³⁵

Na ustavující schůzi se nový parlament sešel 28. října 1945 a jeho prvním aktem bylo potvrzení Edvarda Beneše v prezidentské funkci.

„Prozatímní Národní shromáždění potvrzuje podle článku 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 25. srpna 1945, č. 47 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění, že prezident republiky dr. Edvard Beneš, řádně zvolený Národním shromážděním dne 18. prosince 1935, zůstává podle §u 58, odst. 5 ústavní listiny ve své funkci až do nové volby prezidenta republiky.“³⁶

---

³² Znění textu převzato z Gronský, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 - 1968)*, Praha: Karolinum, 1999, s. 15.

³³ Název „Prozatímní národní shromáždění“ se stejně jako název „Ústavodárné národní shromáždění“ v příslušných materiálech objevuje napsaný ve třech provedeních. Jednou s jedním velkým písmenem, jednou se dvěma, nebo jsou dokonce všechna tři písmena velká. Ve vlastním textu píšou velké pouze první písmeno (stejně jako je to tak psáno v odborných publikacích), v přímo citovaných materiálech a názvech zákonů nechávám původní znění.

³⁴ Ústavní dekret prezidenta republiky č. 47/1945 Sb. ze dne 25. srpna 1945, o Prozatímním národním shromáždění.

³⁵ Blíže o volbě do Prozatímního národního shromáždění in Gronský, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 - 1968)*, Praha: Karolinum, 1999, s. 73–78.

³⁶ DIGITÁLNÍ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA. Prozatímní NS RČS 1945-1946, 2. schůze, část 1/4 [online]. Praha: Parlament České republiky, [cit. 2008-04-30]. Česky. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/002schuz/s002001.htm>>.

Prezident Beneš byl uznáván jako hlava státu i po své abdikaci v roce 1938. Na abdikaci bylo od počátku nahlíženo jako na neplatnou z důvodu jejího vynucení po Mnichovské dohodě. Fakticky tedy Beneš v exilu působil jako prezident republiky, což uznaly i zahraniční státy stojící v opozici proti Německu. Po uplynutí sedmiletého funkčního období v roce 1942 zůstal Beneš ve funkci prezidenta na základě usnesení londýnské exilové vlády. To se odvolávalo právě na § 58 odst. 5 Ústavy 1920, podle kterého „*dřívější prezident zůstává ve své funkci, pokud nebyl zvolen prezident nový*“ a potvrdilo to posléze i PNS.

Ratihabice prezidentských dekretů byla provedena ústavním zákonem³⁷ 28.3. 1946. Dekrety se tedy s definitivní platností staly součástí právního řádu a byly vyhlášeny ve Sbírce zákonů.

1.2.1 Činnost Prozatímního národního shromáždění

V přímé souvislosti k přípravě nové ústavy schválilo PNS tři základní právní normy tvořící hlavní rámec pro vytvoření Ústavodárného národního shromáždění (dále jen „ÚNS“).³⁸

Volební zákon vytvořil prakticky uzavřený stranickopolitický systém. Na základě § 14 odst. 1 zákona mohly kandidátní listiny pro volbu do ÚNS „*podat jen politické strany vyvíjející v den 30. dubna 1946 činnost v dotčené zemi.*“

Účelem toho bylo zpřístupnit volby pouze stranám NF³⁹. Existovala totiž obava před založením nových stran, resp. obnovení prvorepublikových stran zakázaných po válce. Ty mohly stranám NF ubrat důležité hlasy pro nadcházející volby. Nakonec se ovšem voleb zúčastnily ještě dvě nově vzniklé strany na Slovensku – Strana slobody (SL) a Strana práce (SP). Jejich volební výsledek (viz tabulka v kapitole 1.2.2) byl i z důvodu krátké činnosti na politické scéně zanedbatelný.

Zajímavým specifikem volebního zákona byly tzv. prázdné lístky. Měla to být příležitost občanů vyslovit odevzdaným prázdným lístkem nesouhlas s politikou NF. Jejich prosazení předcházela v PNS bouřlivá debata.

„Odpůrci zavedení těchto prázdných lístků z řad stran pravicového spektra namítali, že pokud je tento institut určen pro demokraticky smýšlející a bezúhonné občany, kterým je umožněno hlasování, měla by být připuštěna opoziční strana, aby mohli být v parlamentě

³⁷ Ústavní zákon č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety presidenta republiky

³⁸ Ústavní zákon č. 65/1946 Sb., o ústavodárném Národním shromáždění (ústavní zákon o ÚSN), zákon č. 67/1946 Sb., o volbě ústavodárného Národního shromáždění (volební zákon), zákon č. 28/1946 Sb., o úpravě stálých seznamů voličských (zákon o voličských seznamech),

³⁹ Komunistická strana Československa (KSČ), Československá strana lidová (ČSL), Československá sociální demokracie (ČSD), Československá strana národně socialistická (ČSNS), Demokratická strana (DS), Komunistická strana Slovenska (KSS)

zastoupeni, pokud však je určen pro „zbytek fašistů, kolaborantů a ztroskotanců“, tak ti si najdou jiný způsob, jak vyjádřit svůj odpor k existujícímu politickému systému.“⁴⁰

Prázdňích lístků bylo nakonec při volbách odevzdáno minimum. V celostátním měřítku dosáhl jejich podíl 0,45%.

Volební zákon spolu se zákonem o voličských seznamech dále zavedl nové věkové hranice pro aktivní (právo volit) a pasivní volební právo (právo být volen).⁴¹ Právo volit měli občané zapsaní do stálých voličských seznamů a kteří dosáhli věku 18 let, do ÚNS pak mohli kandidovat občané starší 21 let.

Podle ústavního zákona o ÚNS tvořila ÚNS jediná sněmovna s 300 poslanci. Hlavním úkolem ÚNS bylo připravit pro Československou republiku novou ústavu. Pro tuto práci bylo časově vymezeno i funkční období sněmovny. Podle čl. 2 ústavního zákona o ÚNS „*funkční období ústavodárného Národního shromáždění trvá až do doby, kdy se sejde zákonodárný sbor Československé republiky podle nové ústavy, nejdéle však dva roky*“.

1.2.2 Volby do Ústavodárného národního shromáždění

První poválečné demokratické volby podle všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva se konaly 26.5. 1946. Před volební kampaní uzavřely strany NF dohodu, jejíž znění shrnuje J. Gronský⁴² do 4 bodů:

1. strany se budou v předvolební kampani řídit Košickým vládní programem a prosazovat ústavní zakotvení revolučních dekretů prezidenta republiky
2. strany ponесou před voliči odpovědnost za činnost vlády a po volbách opět vytvoří NF
3. strany budou pozitivně rozvíjet politický program a zdrží se nezásadních polemik a osobního osočování
4. strany budou společně projednávat všechny sporné otázky a případná porušení dohody

---

⁴⁰ Pavlíček, V. a kol.: *Ústavní právo a státověda II. díl, část 1. : Ústavní právo České republiky. 2. rozš. vyd.*, Praha: Linde, 2008, s. 179.

⁴¹ Podle Ústavy 1920 měli aktivní volební právo do poslanecké sněmovny občané Československé republiky starší 21 let, pasivní volební právo pak občané starší 30 let. Do senátu (po válce již nebyl obnoven se zdůvodněním, že se jedná o nepotřebnou komoru parlamentu) bylo aktivní volební právo od 26 let, pasivní od 45 let.

⁴² Gronský, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 - 1968)*, Praha: Karolinum, 1999, s. 113.

Neexistoval ovšem způsob, jak vynutit plnění této dohody. To bylo ponecháno na dobré vůli jednotlivých politických stran. Samotná předvolební kampaň posléze představovala tvrdý boj s použitím nejrůznějších nekalých praktik s cílem získat vedoucí postavení v ÚNS.

Volby skončily jednoznačným vítězstvím KSČ, která se stala nejsilněji zastoupenou stranou v ÚNS. Komunisté ve volbách dominovali především v českých zemích. Naopak jejich sesterská strana (KSS) na Slovensku skončila až druhá za Demokratickou stranou, která zde získala drtivou podporu 62% voličů.

Další vývoj ukázal, že volby v roce 1946 byly na dlouhých 44 let posledními svobodnými demokratickými volbami v Československu.⁴³ Během následujících dvou let proměnili komunisté své vítězství v demokratických volbách na dlouholetou totalitní vládu.

Celkově volby skončily následovně:

Celostátní výsledek voleb 1946 a počet mandátů pro jednotlivé strany		
Politická strana	Volební výsledek	Počet mandátů
KSČ	31,05%	93 mandátů
ČSNS	18,29%	55 mandátů
ČSL	15,64%	46 mandátů
DS	14,07%	43 mandátů
ČSD	12,05%	37 mandátů
KSS	6,89%	21 mandátů
SL	0,85%	3 mandáty
SP	0,71%	2 mandáty

1.3 Ústavodárné národní shromáždění

ÚNS se sešlo na ustavující schůzi 18.6. 1946 a následující den zvolilo jednomyslně Edvarda Beneše opětovně do prezidentského úřadu. Prezident okamžitě pověřil sestavením nové vlády předsedu vítězné strany ve volbách – komunistu Klementa Gottwalda⁴⁴.

⁴³ První svobodné volby od skončení komunistické nadvlády v r. 1989 se konaly 8. – 9. června 1990.

⁴⁴ Klement Gottwald (narozen 23.11.1896, zemřel 14.3. 1953) byl členem KSČ již od jejího založení v roce 1921. Od r. 1929 figuroval jako člen nejvyššího vedení strany. Za druhé světové války byl hlavním představitelem exilu v Moskvě a při jednáních o poválečném uspořádání Československa získal pro KSČ značný vliv. Byl místopředsedou v první poválečné vládě a předsedou NF. Po volbách v roce 1946 se stal ministerským předsedou a v únoru 1948 byl hlavní postavou při převzetí moci KSČ. V červnu 1948 ho NS zvolilo československým prezidentem.

Vláda měla 26 členů. Zastoupeno v ní bylo 5 politických stran NF a dva nestraníci – ministr zahraničních věcí Jan Masaryk a ministr národní obrany generál Ludvík Svoboda.

Dne 8.7. 1946 představil Klement Gottwald v ÚNS tzv. budovatelský program vlády. Z jeho znění vybírám základní pasáže týkající se přípravy nové ústavy:

„Vláda považuje za svoji povinnost navrhnouti ústavodárnému Národnímu shromáždění takovou novou ústavu, která zaručí, že lid bude vskutku zdrojem veškeré moci. Proto nová ústava, navazující na demokratické zásady ústavy dosavadní, musí vycházeti především z výsledků boje proti okupantům, jehož hlavní tíži nese náš lid, jakož i z poměrů, jak se vyvíjely při dosavadní výstavbě osvobozené republiky, kdy lid byl a je hlavním nositelem státoprvní a budovatelské práce...

Dále je nutno ústavně zakotviti velké dílo dekretů o znárodnění peněžnictví, bání a hutí, přírodního bohatství, zdrojů energie a velkého i klíčového průmyslu. Nová ústava musí zmařiti naděje všech, kdož stále ještě doufají v navrácení znárodněného hospodářství hrstce velkokapitalistů. Na druhé straně se však ústavní ochrany dostane soukromému podnikání drobnému a střednímu, zejména pak má být ústavně zabezpečen poctivě nabytý majetek našich zemědělců, živnostníků, obchodníků a všech ostatních fyzických i právnických osob...

Nová ústava vysloví zásadu, že všem občanům přísluší právo na práci, právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci, právo na vzdělání, právo na odpočinek a na zaopatření v případě nezpůsobilosti k práci. Těmto občanským právům musí odpovídati povinnost všech občanů republiky přispívati svou prací k blahobytu celku...

Je samozřejmé, že součástí nové ústavy bude nová úprava poměru mezi Čechy a Slováky. Budeme při tom vycházeti z košického vládního programu a bráti v úvahu zkušenosti, nabyté při jeho provádění. Rozhodně musí nová ústava uznávati národní svébytnost Slováků, vyjádřenou nyní jejich zvláštními normotvornými a výkonnými orgány...

Nová ústava konečně zaručí plnou rovnoprávnost žen, svobody osobní a občanské - svobodu náboženského vyznání, svobodu tiskovou, svobodu projevu, shromažďovací a spolčovací, svobodu vědeckého bádání a svobodu uměleckého projevu, jakož i všechny dosavadní občanské a politické svobody, zaručené dosavadní ústavou.“⁴⁵

Vláda tedy ve smyslu programového prohlášení předpokládala, že návrh nové ústavy vypracuje sama. Tento fakt se stal prvním předmětem sporu, který je nazýván „bojem o ústavu“.

---

⁴⁵ DIGITÁLNÍ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA. *Ústavodárné NS RČS 1946-1948, 3. schůze* [online]. [cit. 2008-04-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/003schuz/s003003.htm>>.

1.3.1 Ústavní výbor ÚNS

Vláda pro úkol vypracování nového ústavního textu zřídila v červenci 1946 speciální komisi pod patronací ministerstva vnitra. ÚNS ovšem na podzim zatlačilo na vládu s nárokem, že příprava nové ústavy náleží ve smyslu ústavního zákona o ÚNS naopak jemu a ne výhradně vládě.

K této iniciativně se nakonec připojily všechny strany NF s výjimkou komunistů. Kompromisním návrhem k řešení nastalého sporu mezi vládou a ÚNS bylo vytvoření ústavního výboru⁴⁶ (dále jen „výbor“). Na výbor byla zákonem přenesena kompetence vypracovat návrh nové ústavy. Ustaven byl 7. 11. 1946 a tvořilo ho 36 členů parlamentu, kteří byli zvoleni na základě poměrného zastoupení politických stran v ÚNS.⁴⁷

Generálním zpravodajem výboru byl komunistický poslanec Vladimír Procházka⁴⁸. Jako generálnímu zpravodaji mu příslušelo zpracovávat jednotlivé návrhy pro výbor, které předkládaly politické strany.

K jednotlivým projednáváním přijatých návrhů navíc výbor vytvořil jako poradní orgán subkomisi složenou z předních československých expertů⁴⁹ na ústavní právo. Do přijetí ústavy 9.5. 1948 se konalo 20 schůzí výboru a 61 schůzí subkomise⁵⁰. Jednání napříč politickým spektrem bylo zdlouhavé a ke každé jednotlivé kapitole nové ústavy probíhaly bouřlivé debaty.

Neschopnost vypracovat společně návrh v rámci NF byla vyústěním zásadního rozporu o koncepci nové ústavy. Zatímco komunisté prosazovali vypracování kompletně nové ústavy podle zásad obsažených v budovatelském programu, ostatní strany NF se přikláněly k upravení Ústavy 1920 na nové společenské poměry.

J. Gronský⁵¹ shrnuje základní rozpory při přípravě ústavního textu do 5 kategorií:

1. spor o pojetí státoprávního řešení vztahu Čechů a Slováků
2. spor o ústavní koncepci národních výborů
3. spor o ústavní zakotvení znárodnění a ústavní garance soukromého vlastnictví

⁴⁶ Zákon č. 197/1946 Sb. ze dne 17. října 1946, o ústavním výboru ústavodárného Národního shromáždění

⁴⁷ Za KSČ bylo ve výboru 11 zástupců, za ČSNS 6 zástupců, za ČSL 5 zástupců, za DS 5 zástupců, za ČSD 4 zástupci, za KSS 3 zástupci a SL a SP měly po 1 zástupci.

⁴⁸ Prof. JUDr. Vladimír Procházka (narozen 12.9. 1895, zemřel 26.5. 1968) byl profesorem na právnické fakultě UK, od r. 1954 členem ČSAV. V letech 1946–1954 zastával funkci poslance za KSČ a v období 1949–1954 byl členem ÚV KSČ.

⁴⁹ Členy subkomise byli mj. prof. Jiří Hoetzel a prof. František Weyr, kteří se podíleli již na přípravě první československé ústavy v r. 1920.

⁵⁰ Výběr dokumentů z jednání ústavního výboru a subkomise konaných před únorem 1948 sestavil historik K. Kaplan v publikaci Kaplan, K.: *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948: diskuse v Národní frontě a názory expertů*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

⁵¹ Gronský, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 - 1968)*, Praha: Karolinum, 1999, s. 158.

4. spor o pojetí občanských práv a svobod
5. spor o koncepci struktury nejvyšších ústavních orgánů

Shoda ohledně ústavních příprav byla pouze uvnitř jednotlivých stran. Komunisté tvořili ústavní text zcela v souladu s budovatelským programem.⁵² Při jednáních ovšem nenacházeli partnery pro prosazení svých návrhů. Naproti tomu národní socialisté podporovali návrh ústavního textu vypracovaný profesorem Právnické fakulty MU v Brně Vladimírem Kubešem.⁵³ Jeho návrh vycházel jednoznačně z Ústavy 1920, preambuli téměř kompletně převzal jako výraz kontinuity „nového“ Československa s první republikou.

Složitost přípravy ústavy kumulovala počátkem roku 1948. Významnou roli tu sehrál fakt, že dvouleté funkční období ÚNS se chýlilo ke konci. K. Kaplan⁵⁴ shrnuje situaci mezi stranami NF následovně:

„Příprava ústavy a spory o její jednotlivá ustanovení dostávaly novou dimenzi v souvislosti s blížícím se termínem parlamentních voleb. Komunisté trvali na tom, aby volby proběhly až po přijetí ústavy, většina nekomunistických stran prosazovala předčasné volby s tím, že by ústavu přijal až nový parlament, protože počítaly se svým volebním vítězstvím, tedy s oslabením moci komunistů.“

S konečnou platností byl legislativní proces ohledně nové ústavy vyřešen až únorovými událostmi na politické scéně v roce 1948 (blíže viz kapitola 1.4.). Do té doby nebyl kompletní návrh připraven.

1.4 Únor 1948

Zásadní obrat v československých dějinách nastal převzetím moci komunistickou stranou v únoru 1948. Sílicí rozpory mezi stranami NF vyústily v demisi 12 ministrů Gottwaldovy vlády z řad ČSNS, ČSL a DS dne 20.2. 1948. Komunisté nastalou vládní krizi proměnili ve vlastní triumf a na dalších více než 40 let získali ve státě absolutní moc.

Velký vliv na vnitropolitické události v Československu měla mezinárodní situace. Po druhé světové válce se svět postupně rozdělil do dvou ideologických bloků reprezentovaných velmocemi USA a Sovětským svazem.

---

⁵² J. Zimek k tomu poznamenává, že jejich připravovaný návrh se v podstatě shodoval s pozdější Ústavou 9. května. (Zimek, J.: *Ústavní vývoj českého státu*, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s.118)

⁵³ Kompletní znění návrhu ústavy od Vladimíra Kubeše in Gronský, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 - 1968)*, Praha: Karolinum, 1999, s. 159–201.

⁵⁴ Kaplan, K.: *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948: diskuse v Národní frontě a názory expertů*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, s. 7–8.

Československý stát se i kvůli úzké provázanosti komunistických politiků na Sovětský svaz dostal do jeho sféry vlivu, tzv. východního bloku. Nastoupená politika KSČ měla ze strany Sovětského svazu významnou podporu.

Vzhledem k historickému vývoji v Československu po únoru 1948, kdy byly v zemi zlikvidovány demokratické principy a nastolen totalitní režim, působí velmi vizionářsky projev Klementa Gottwalda z roku 1929. Tehdy ještě jako řadový poslanec za KSČ vyjádřil na půdě Národního shromáždění budoucí směřování strany. Jeho slova ovšem tehdy u přítomných vzbudila spíše úsměv:

„Říkáte konečně, že jsme pod komandem Moskvy a že si tam chodíme pro rozum. (Výkřiky. Hluk.) Vy jste pod komandem Živnobanky, Petschka, Weimanna, Preise, vy jste pod komandem Společnosti národů, to jest společnosti imperialistických dravců, a vy si chodíte pro rozum k Petschkům, Weimannům, Rotschildům a Preisům, abyste se naučili vydírat pracující lid ještě lépe než dosud. A my, my jsme stranou československého proletariátu a naším nejvyšším revolučním štábem je skutečně Moskva. A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutiti krk. (Výkřiky. - Veselost.) A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistry! (Výkřiky.)“⁵⁵

Ve vztahu k přípravě nové ústavy znamenal únor 1948 možnost prosazení komunistické koncepce bez větších potíží.

1.4.1 Rozpad vlády⁵⁶

Na počátku rozpadu rozpory zmítaného vládního kabinetu bylo rozhodnutí zemského velitele Sboru národní bezpečnosti v Praze plukovníka Dybala. Ten přeložil osm nekomunistických obvodních velitelů policie a dosadil na jejich místa komunisty.

Proti tomu vystoupili národní socialisté a ve vládě prosadili usnesení, na jehož základě měl ministr vnitra akt plukovníka Dybala zrušit. Ministr ovšem rozhodnutí nezrušil. Členové vlády za ČSNS, ČSL a DS proto nejprve bojkotovali jednání vlády, 20. února už ale podalo prezidentu Benešovi demisi 12 ministrů.

Vzhledem k celkovému počtu 26 členů vlády neznamenal jejich demise konec fungování kabinetu, v což odstupující ministři doufali. Ve vládě zůstala nadpoloviční většina – 14 členů,

---

⁵⁵ DIGITÁLNÍ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA. *NS RČS 1929-1935, PS, 7. schůze, část 3/6* [online]. [cit. 2008-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007003.htm>>.

⁵⁶ Detailně popisuje rozpad vlády z pohledu přímých účastníků tehdejší kancléř prezidenta Beneše Jaromír Smutný v publikaci Smutný, J.: *Svědectví prezidentova kancléře*, Praha: Mladá fronta, 1996, s. 21–187.

tedy podle ústavy byla stále usnášeníschopná a nemusela podat demisi jako celek.⁵⁷ Na tuto situaci předseda vlády Gottwald reagoval okamžitým jednáním s prezidentem Benešem o doplnění kabinetu.

Možnost sesadit vládu mělo ÚNS, které se mohlo pokusit vyslovit vládě nedůvěru. Tímto návrhem se ale parlament nikdy nezabýval.

Po pětidenních intenzivních jednáních nakonec prezident Beneš přijal demisi ministrů z řad demokratických stran⁵⁸ a zároveň jmenoval Gottwaldem navržené nové členy vlády na uprázdněná místa. Tímto aktem byl definitivně zahájen nástup totalitní moci v Československu.

Komunisté při jednáních o doplnění vlády vytvořili na prezidenta velký tlak. V jejich dopise prezidentovi z 21.2. se mj. píše:

„Zdůrazňujeme znovu, že ve smyslu jasné vůle lidu a podle ústavy a demokratických zvyklostí přísluší předsedovi vlády zahájit ihned jednání o doplnění vlády novými členy místo odstoupivších ministrů...Můžeme Vás ujistit, že na všech manifestacích, které se v celé republice konají, se projevuje napjaté očekávání, zda se Vy, pane prezidente, v této vážné chvíli rozhodnete podle hlasu lidu a přispějete tak k usnadnění dalšího vnitřního vývoje naší lidově demokratické republiky.“⁵⁹

Ústavní postup při řešení vládní krize podpořili komunisté nátlakovými akcemi zcela nelegálního charakteru. Zřídili Lidové milice⁶⁰ a vybudovali tzv. akční výbory Národní fronty⁶¹. S jejich pomocí začaly již v únorových dnech represe proti politickým odpůrcům, které usnadnily komunistům převzetí moci.

1.4.2 Program vlády „obrozené Národní fronty“

Nově rekonstruovaná vláda jmenovaná 25. února měla 24 členů a opět byla sestavená napříč NF. Polovinu tvořili komunisté, druhou polovinu zástupci nekomunistických stran.

---

⁵⁷ Podle § 80 Ústavy „vláda rozhoduje ve sboru, který je schopen usnášeti se, je-li přítomna nadpoloviční většina členů vlády“.

⁵⁸ K původním 12 ministrům se 25.2. připojili s demisí ještě další 2 zástupci sociální demokracie ve vládě.

⁵⁹ Úryvky dopisu převzaty z publikace Smutný, J.: *Svědectví prezidentova kancléře*, Praha: Mladá fronta, 1996, s. 101.

⁶⁰ Lidové milice vznikaly od 23. 2. 1948, kdy začali komunisté ozbrojovat své přívržence v řadách dělníků.

⁶¹ Akční výbory Národní fronty sehrály v únoru 1948 zásadní roli. Jednalo se o mocenskopolitické orgány zcela podřízené komunistům. Orgány byly zakládány v obcích, závodech a dalších institucích. Měly za úkol provést očistu veřejného života od odpůrců komunistické strany. Několik týdnů fungovaly jako rozhodující síla v zemi. Na základě jejich působení ve všech orgánech moci, hospodářského řízení a společenských organizací získali komunisté nebo jejich příznivci většinu strategických postů. Vrcholným orgánem této soustavy byl Ústřední akční výbor Národní fronty.

„Až na ministry J. Masaryka a V. Šrobára a snad ještě tehdejšího předsedu sociální demokracie B. Laušmana se však jednalo o blízké spojení komunistů v sociální demokracii, národně socialistické a lidové straně.“⁶²

Tzv. vláda „obrozené Národní fronty“ předstoupila 10.3. 1948 v ÚNS s žádostí o vyslovení důvěry a představila svůj program. Předseda vlády Gottwald v něm shrnul únorovou vládní krizi a představil nejdůležitější úkoly, které musí kabinet zvládnout ještě do voleb. K nové ústavě se vyjádřil takto:

„Máme za to, že musíme dáti republice novou ústavu. Zdůrazňuji, ústavu novou, v duchu programového prohlášení vlády z 8. července 1946. Ústavu, která zakotví všechny vymoženosti lidu, jichž po osvobození dosáhl, a která současně nebude brzdou na další cestě vpřed, na cestě k socialismu. Pokud běží o ústavní úpravu poměru našich dvou bratrských národů, Čechů a Slováků, trváme na košickém vládním programu, na slovenské magně chartě, s přihlédnutím k praktickým zkušenostem, jichž jsme od osvobození nabyli. Pokud běží o soukromý majetek našeho pracujícího lidu ve městech i na venkově, trváme na tom, aby rolníkům bylo ústavně zaručeno soukromé vlastnictví půdy do 50 ha, drobným a středním podnikatelům jiného druhu pak bude ústavně zaručeno soukromé vlastnictví podniků do 50 zaměstnanců, kromě těch oborů, jejichž úplné znárodnění bylo anebo bude provedeno zvláštním zákonem ještě do nové ústavy.“⁶³

Komunisté už evidentně počítali s prosazením jimi od počátku protežované koncepce nové ústavy. Schůze se z celkového počtu 300 poslanců ÚNS zúčastnilo pouze 251, samotného hlasování pak pouze 230⁶⁴. Vláda získala důvěru ÚNS po jednoznačném hlasování absolutní většinou.

1.4.3 Činnost ÚSN po únoru 1948

Po únorových událostech komunisté bez problému dopracovali návrh nové ústavy. Jako celek byl návrh sestavený generálním zpravodajem ústavního výboru ÚNS V. Procházkou schválen Ústředním akčním výborem NF (dále jen „ÚAVNF“) dne 14.4. 1948 a okamžitě byl předložen k projednání parlamentu a také k veřejné celonárodní diskusi. Nová ústava pak byla přijata ÚNS 9. května jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

⁶² Gerloch, A., Hřebejk, J., Zoubek, V.: Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva. 4. aktualiz. vyd., Praha: Prospektrum, 2002, s. 45.

⁶³ DIGITÁLNÍ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA. *Ústavodárné NS RČS 1946-1948, 94. schůze, část 2/3* [online]. [cit. 2008-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/s094002.htm>>.

⁶⁴ Někteří poslanci se z jednání omluvili, 33 poslanců již emigrovalo a 10 bylo ve vězení. (údaje převzaty z Pavlíček, V. a kol.: *Ústavní právo a státověda II. díl, část 1. : Ústavní právo České republiky. 2. rozš. vyd.*, Praha: Linde, 2008, s. 193)

Skládala se z Prohlášení, 12 základních článků a 10 kapitol zahrnujících 178 paragrafů (blíže k jednotlivým ustanovením ústavy viz kapitola 4.3).

Před přijetím ústavy byla ještě prodloužena činnost ÚNS⁶⁵ do doby, než bylo zvoleno nové Národní shromáždění.

„Důvodem pro přijetí této normy byla snaha vyřešit případný akt prezidenta nepodepsat ústavu, což se skutečně stalo.“⁶⁶

Volby do Národního shromáždění ustaveného již podle nové ústavy se konaly 30.5. 1948 a vstupovala do nich pouze jednotná kandidátka NF.

---

⁶⁵ Ústavní zákon č. 74/1948 Sb., ze dne 16. dubna 1948, jímž se na přechodnou dobu do účinnosti nové ústavy upravuje volba a pravomoc Národního shromáždění a činnost Ústavodárného národního shromáždění

⁶⁶ Zimek, J.: *Ústavní vývoj českého státu*, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s.128. K abdikaci prezidenta Beneše viz kapitola 3.

2 Mediální situace v Československu po únoru 1948

Československá média se po nastolení komunistické diktatury v únoru 1948 dostala pod drobnohled jejích funkcionářů. Monopolní kontrola nad veškerými médii je ostatně jedním z typickým znaků totalitního režimu.⁶⁷

Neomezená moc komunistů umožnila v krátké době dosadit jejich sympatizanty na řídicí posty mediálních institucí, což ve výsledku znamenalo vymýcení svobody slova, resp. absenci objektivního zpravodajství a publicistiky v tehdejším fungujícím tisku a rozhlase.

Totální kontrola nad médii byla navíc podpořena situací v tiskárnách, které odmítaly tisknout jakékoliv antikomunistické materiály.

2.1 Cenzurní a propagandistické praktiky

Jednostranná propaganda s důslednou cenzurní činností po únoru 1948 postupně degradovala veškeré tiskoviny v Československu na „kvaziinformační“ média. Fakta uváděná v jednotlivých článcích musela být v souladu s komunistickou ideologií, s počínajícími politickými procesy byly skutečnosti účelově pozměňovány.

„Cenzura se zejména v letech 1948 – 1956 neomezovala pouze na tradiční dohled nad tiskem a rozhlasem a na kontrolu informačního systému. Její působnost byla mnohem širší. Fungovala ve všech oblastech, kde se komunistická moc snažila uplatnit svůj ideologický monopol, a ruku v ruce se svou rodnou sestrou – propagandou – jí sloužila při masovém ovlivňování obyvatelstva.“⁶⁸

2.2 Fungování cenzury v praxi

Nastolení nového politického režimu znamenalo zánik pro většinu tiskovin nekomunistických stran a dále i pro tisk některých společenských organizací a institucí. Produkci „přeživších“ tisků pak komunisté organizovali pomocí politických směrnic.⁶⁹

---

⁶⁷ blíže viz Cabada, L., Kubát, M. a kol.: *Úvod do studia politické vědy*, 2. vyd., Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 362 – 377.

⁶⁸ Kaplan, K., Tomášek D.: *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956: studie*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 7

⁶⁹ Tamtéž, s. 13–14

Únor 1948 mj. přerušil přípravy na zákoně o cenzuře tisku a dal komunistům volnou ruku k řešení této problematiky. K. Kaplan definuje první fázi cenzurních kroků jako „stranickou cenzuru“, kterou v následujících letech nahradí organizovanější cenzura „státně-stranická“.⁷⁰

Od roku 1953 spadala cenzurní činnost pod instituci s názvem Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD).

2.3 Postup proti zahraničnímu tisku

Mimo ovládnutí československých médií museli komunisté také řešit otázku omezení produkce zahraničního tisku (později také zahraničního rozhlasu) na území republiky.

„Již 24. února 1948 pověřilo předsednictvo ÚV KSČ ministra informací Václava Kopeckého, aby zastavil dovoz „reakčního“ zahraničního tisku... Souběžně s restrikcí dovozu tisku probíhala likvidace tiskových agentur, informačních kanceláří a kulturních středisek západních institucí či organizací... Zákaz činnosti byl mnohdy spojován s nezákonnými politickými procesy, v nichž tzv. nepřátelská činnost byla obvykle vyprovokována Státní bezpečností a použita jako záminka či motiv k likvidaci, k zákazu působení v ČSR.“⁷¹

---

⁷⁰ Tamtéž, s. 12

⁷¹ Tamtéž, s. 52

3 Postoj prezidenta Beneše k nové ústavě a jeho abdikace

Jak jsem již zdůraznil v úvodu, pro prezidenta Edvarda Beneše znamená rok 1948, resp. vývoj v Československu po únoru 1948, definitivní konec politické kariéry. Významným důvodem této kapitoly je především fakt, že mnou vybrané deníky ve sledovaném období nenapsaly o činnosti a postoji prezidenta k připravované ústavě jediný článek. Vzhledem k jeho kritickému postoji k vývoji v Československu po únoru 1948 je to logické.

Edvard Beneš je jedním z hlavních symbolů politického života v Československu po roce 1918. Muž, který v roce 1935 nahradil v prezidentském úřadě Tomáše Garrigua Masaryka, musel nejprve po podepsání Mnichovské dohody opustit republiku, aby se do ní po sedmi letech aktivní činnosti v exilu vrátil a podílel se na jejím obnovení po nacistické okupaci.

Při druhé těžké zkoušce v prezidentském úřadě – při únorovém komunistickém převzetí moci – již nemocemi sužovaný Beneš nedokázal odvrátit nastupující totalitní režim.

3.1 Zklamání prezidenta poúnorovým vývojem

Po přijetí demise 14 ministrů Gottwaldovy vlády prezident Beneš brzy pochopil, že demokracie v Československu byla poražena. Na vývoji situace v zemi ale nemohl již nic změnit. Komunisté ovládli všechny strategické úřady, postupně odstraňovali své odpůrce. Prezident nedostal prostor jakkoliv zasáhnout do nově praktikované politiky a stále častěji pobýval ve svém sídle v Sezimově Ústí na místo Pražského hradu. V důsledku toho mohl pouze vyjádřit svůj osobní odpor, který učinil stejně jako v roce 1938, tedy opuštěním prezidentského úřadu.

Pro komunisty zůstal prezident Beneš významný prakticky z jediného důvodu. Za velmi významný akt by považovali jeho podpis pod novou ústavou.

„Nevysloveným přáním komunistů bylo, aby jejich novou ústavu podepsal dr. Beneš. Kdyby se jim to podařilo, mohli dokazovat celému světu, že je to ústava demokratická. Pro dr. Beneše však právě otázka ústavy byla zásadní příležitostí, již chtěl použít, aby vyjádřil svůj poměr ke komunismu a k režimu, který komunisté v únoru nastolili.“⁷²

Benešovi byl návrh nové ústavy předložen 13. dubna a s jejími jednotlivými ustanoveními se nemohl ztotožnit. Především v nich viděl nejistotu pro budoucí právní rámec státu.

---

⁷² Smutný, J.: *Svědectví prezidentova kancléře*, Praha: Mladá fronta, 1996, s. 209.

Tento fakt a dále jednotná kandidátka NF vstupující do nadcházejících voleb definitivně utvrdily prezidenta v úmyslu abdikovat na svůj úřad.

3.2 *Odchod z politické scény*

Dne 4. května 1948 prezident Beneš zaslal předsedovi vlády Gottwaldovi dopis, v němž shrnoval důvody své abdikace. Z jeho znění uvádím pasáž, v níž se prezident vymezuje proti nové ústavě:

„Ústavodárné shromáždění je před schválením nové ústavy. Studoval jsem pečlivě návrh této ústavy a sledoval jsem také průběh jednání o něm; je mi jasno, že ústava Národním shromážděním přijata bude. Byl jsem vždy demokrat a socialista. Souhlasím s články ústavy, které mají být nově podkladem hospodářské výstavby státu a socialistického vývoje budoucího života naší národní společnosti. Konstatuji však, že některé články ústavy jsou takového dosahu, že moje svědomí a mé přesvědčení o demokracii i mé pojetí lidských a občanských práv mi brání vysloviti s nimi plný souhlas.“⁷³

Pro komunisty znamenalo znění abdikačního dopisu značné riziko, zvláště pouhých pět dní před schválením nové ústavy. Názor prezidenta na novou ústavu byl nepřijatelný, proto Gottwald a jeho lidé začali okamžitě jednat tak, aby abdikace prezidenta nebyla vnímána jako rozkol prezidenta s novým režimem.

„Gottwald se rozjel do Sezimova Ústí, kde strávil jednáním s prezidentem více než dvě hodiny...Gottwald mu radil, aby si vzal půlroční zdravotní dovolenou, a rovněž se zmínil o tom, že by Beneš měl odstoupit až po volbách.“⁷⁴

Beneš nakonec komunistům ustoupil. Jako hlava státu tedy ještě absolvoval zmanipulované volby do NS, kde jednotná kandidátka NF získala více než 87% všech hlasů.

Z úřadu prezidenta odstoupil až 7.6. 1948, ovšem jeho abdikační dopis tentokrát již neobsahoval žádné politické důvody. Podle přání komunistů prezident jako důvod abdikace uvedl pouze zhoršující se zdravotní stav. Novým prezidentem byl 14.6. zvolen Klement Gottwald.

Tři měsíce po odchodu z politického života Edvard Beneš umírá⁷⁵. Jeho pohřeb se stal symbolem národního protestu. Konal se 8. září. Komunisté si byli možných komplikací spojených se smutečním průvodem dobře vědomi, proto zmobilizovali lidové milice.⁷⁶

---

⁷³ Znění dopisu převzato z Smutný, J.: *Svědectví prezidentova kancléře*, Praha: Mladá fronta, 1996, s. 246.

⁷⁴ Zeman, Z.: *Edvard Beneš: politický životopis*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 300.

⁷⁵ 3. září 1948

⁷⁶ Blíže k událostem okolo pohřbu Edvarda Beneše viz Čornej, P. a kol.: *Osudové osmičky: přelomové roky v českých dějinách*, Praha: Lidové noviny, 1999, s. 378–379.

4 Příprava a přijetí Ústavy 9. května na stranách dobového tisku

Jak jsem již předeslal v kapitole 2, média v Československu byla po únoru 1948 ovládnuta mocenskou elitou. Z tohoto důvodu mohli komunisté využít informační prostředky k pozitivnímu vnímání svých politických kroků, aniž by byli konfrontováni kritickými hlasy odpůrců. Polarita názorů na stranách tisku i v rozhlase přestala existovat. Veškeré uveřejněné materiály představovaly jakousi oslavu správné činnosti KSČ, díky níž nastávají v Československu „konečně lepší časy“.

Informační kampaň k přípravě a přijetí Ústavy 9. května, která je předmětem této kapitoly, je proto z hlediska obsahu jednotlivých novinových článků ve vztahu k reálnému stavu značně zkreslující.

Souhrnně lze na základě článků v denících Mladá fronta (dále jen „MF“), Lidová demokracie (dále jen „LD“) a Práce (dále jen „PR“) rozčlenit informační kampaň podle tematického zaměření do tří kategorií:

1. zpravodajství vztahující se k legislativnímu procesu nové ústavy
2. představení jednotlivých kapitol nové ústavy
3. zpravodajství vztahující se k veřejné diskusi o nové ústavě

Celkově se zpravodajství v jednotlivých denících v zásadě neliší. Projevuje se tu organizovaný postup vládnoucí strany v rámci mediální politiky. Paradoxní je, že největší pozornost nebyla věnována jednotlivým ustanovením ústavy, ale především veřejné diskusi k ústavě. Zásadním znakem všech článků je povrchnost informací.

Propagace nové ústavy se zúžila pouze na její ideologický přínos a její roli pro zakotvení revolučních změn, které v Československu nastaly po únoru 1948.

Při propagaci nové ústavy byly zdůrazněny dva fakty:

1. Podle nové ústavy se Československo stává státem lidově demokratickým, který bude směřovat k vybudování socialismu⁷⁷
2. Lid je jediným zdrojem veškeré moci ve státě, a proto je žádoucí, aby se k návrhu ústavy vyjádřila celé veřejnost

---

⁷⁷ Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960, která nahradila Ústavu 9. května, v úvodním prohlášení potvrzuje správnost tohoto kroku: „Lidová demokracie se jako cesta k socialismu plně osvědčila: dovedla nás k jeho vítězství.“

4.1 Schválení návrhu ústavy

První den zkoumaného období, tj. 14. dubna, kdy ÚAVNF schválil návrh ústavy, informovala o připravovaném kroku pouze MF. Krátká nesignovaná zpráva předznamenala hlavní téma následujících dní:

„V úterý se sešel ústavní výbor, aby vyslechl zprávu o stavu ústavních prací od gen. zpr. Prof. Procházky. Po předložení návrhu ústavy předsednictvu ÚAVNF bude o něm veřejná diskuse, která bude probíhat současně s parlamentním projednáváním osnovy.“⁷⁸

Počínaje 15. dubnem figurovalo téma nové ústavy ve všech třech listech na prvních stránkách. Obsáhlým zpravodajstvím noviny zprostředkovávaly základní data, sporadicky otiskovaly stanoviska vedoucích vládních představitelů a rozebíraly nový dokument z hlediska jeho ideologického přínosu pro československé občany.

V MF přiblížil předseda SČM Zdeněk Hejzlar schválený návrh ústavy s důrazem na její přínos pro mládež. Označil ji jako „chartu šťastné budoucnosti“. Z článku uvádím úvodní část:

„V nejbližších dnech čeká náš lid veliké a radostné rozhodování – rozhodování o nové ústavě republiky. Říkáme proto „všechn náš lid“, poněvadž jsme přesvědčeni, že nikoliv jen členové Ústavodárného Národního shromáždění, ale opravdu všichni občané se budou na tomto rozhodování podílet. Nebylo by to ani jinak možné; vysoká uvědomělost našeho lidu, hluboká demokracie, již jsme za tři léta svobody přivykli, i závažnost úkolu učiní návrh nové ústavy nepochybně předmětem zájmu všech.

ANI NAŠE MLÁDEŽ NEZŮSTANE STRANOU (pod titulek, pozn. autora)

To proto, že si jasně uvědomuje, že zásady této základní charty života naší vlasti bezprostředně určují nejen prostředí, v němž bude naše mladá generace růst, ale i budoucnost, do níž naše generace dorůstá.

*Co očekáváme, my mladí, a s námi všichni pokrokový lidé, od nové ústavy? Očekáváme především, že pevně zajistí **VŠECHNY VELIKÉ VYMOŽENOSTI NAŠÍ NÁRODNÍ REVOLUCE**, z nich na prvním místě soustavu lidově demokratického zřízení jako výraz vlády a kontroly lidu a znárodnění, jednotné plánované hospodářství, zamezení vykořisťovací práce a zneužívání soukromého vlastnictví, právo na práci a odměnu na poli hospodářském.“⁷⁹*

⁷⁸ *Všenárodní diskuse o nové ústavě. Mladá fronta. 14.4.1948, roč. 4, č. 88, s. 1.*

⁷⁹ Hejzlar, Z.: *Všechn lid bude jednat o nové ústavě republiky – NAŠE NOVÁ ÚSTAVA – CHARTA ŠŤASTNÉ BUDOUCNOSTI. Mladá fronta. 15.4.1948, roč. 4, č. 89, s. 1.*

Ze znění článku jasně vyplývá, že nová ústava byla představena jako vítězství celého národa. S tímto faktem komunisté operovali po celé sledované období. Účelově propagovali text ústavy jako vyústění společné práce, která znamená posun k lidově demokratickému státní zřízení.

V stejném duchu hodnotily přínos ústavy také zbylé dva tituly. LD vyzdvihovala především národní uspořádání ve státě a nastoupenou cestu k socialismu:

„V úvodu ústavy je odůvodněno historicky a je to pak rozvedeno v základních člancích a v podrobných ustanoveních jednotlivých kapitol, proč chceme jednotný stát, ačkoliv jsme dva národy, jak si představujeme prakticky rovnoprávnost mezi Čechy a Slováky, proč jsme provedli odsun Němců...naše cesta k socialismu je proklamována nejen v úvodě, ale vlastně celým obsahem ústavy.“⁸⁰

PR si všímá symbolického data, kdy má dojít ke schválení ústavy:

„Byl to jeden z těch velkých dějinných okamžiků, které od vítězného února tvoří šťastné osudy na pevné a odhodlané cestě k socialismu...Ve slavný den 9. května, kdy bylo Československo osvobozeno sovětským vojskem, přijme lid novou ústavu.“⁸¹

Schválení ústavy ÚNS bylo na 9. květen naplánováno zcela záměrně, právě z důvodu významného výročí.

4.1.1 Hodnocení příprav ústavy

V prvních dnech po schválení návrhu ústavy především MF velmi kriticky hodnotila období její přípravy do února 1948. Je naprosto logické, že komunisté využili svou moc k očernění svých bývalých politických partnerů. Uvádím proto úryvky z nesignovaného článku MF:

„Plány rozvratníků, kteří byli smeteni únorovými událostmi, šly tak daleko, že mělo být znemožněno i vypracování nové ústavy. Národnímu shromáždění, které mělo svůj hlavní úkol právě ve vypracování, bylo bráněno v práci, jeho práce byla sabotována a práce na nové ústavě ustrnula...Pohříchu ne všichni političtí činitelé byli tak důslední a poctiví, aby to, co slibovali, byli odhodláni také v praxi splňovat. Proto také i zajištění revolučních vymožeností ústavou narazilo na odpor reakčních elementů ve vládě i v parlamentě.

Stalo se však, že do vývoje zasáhnul účinně československý pracující lid. Pracující měst i venkova uplatnili zde svoje suverénní právo, být rozhodující mocí ve státě.

---

⁸⁰ Nová ústava československého lidu. Lidová demokracie. 15.4., roč. 4, č. 89, s. 2.

⁸¹ Nová ústava proklamuje naši cestu k socialismu. Práce. 15.4., roč. 4, č. 89., s. 1.

Tímto zásahem lidu byla sjednána rekonstruované vládě Klementa Gottwalda i Ústavodárného shromáždění možnost klidné tvůrčí práce a splňování těch slibů, na jejichž splnění lid netrpělivě čekal a po jejich splnění toužil.

*Předpokládaný návrh nové ústavy je jedním z velkých úkolů, jejichž splnění bylo národu slíbeno.*⁸²

Ještě ostřeji hodnotil situaci při přípravě ústavy ve stálé rubrice „Otázka dne“ šéfredaktor MF Jaromír Hořec:

*„...Abychom správně ocenili přínos a význam nové ústavy, schválené již předsednictvem ústředního akčního výboru Národní fronty, bude nutno provést srovnání zejména s těmi předlohami, které předložily strany národně socialistická a slovenská demokratická...Oba tyto návrhy měly jedno společné: zabránit, aby byl socialismus vedoucí silou našeho národa. Pod různými záminkami a všeobecnými větami se tu skrývala touha naklást co nejvíce překážek a zábran na cestě k socialismu, pojistit různá zadní vrátka, jimiž by mohlo společné bohatství národa unikat do soukromých kapes.*⁸³

Zde je patrná jasná rétorika komunistů. Hlavním nepřítelem je kapitalista, který vykořisťuje pracující lid. Jako spravedlnost pro všechny občany bez rozdílu prosazovala KSČ právě socialismus.

4.1.2 Prezentace ústavy veřejnými činiteli

Vedoucí představitelé vládní moci se při prezentaci nové ústavy na stranách sledovaného tisku příliš osobně neangažovali. To je poměrně překvapivé zjištění. Výjimkou je ministr zdravotnictví a místopředseda ČSL Josef Plojhar⁸⁴, který se ve svém stranickém tisku obecně vyjádřil k návrhu nové ústavy:

„Základem života ve státě je ústava. Ústava musí odpovídat skutečnému myšlení lidu, musí být předpokladem jeho snah a tuh po lepším společenském řádu...Nová ústava chrání všechny revoluční vymoženosti, které po roce 1945 se staly součástí našeho života a dává předpoklady k tomu, aby všechno naše hospodářské a kulturní dědictví sloužilo k blahobytu národa.

---

⁸² *Návrh nové ústavy předán lidu.* Mladá fronta. 15.4. 1948, roč. 4, č. 88, s. 5.

⁸³ Hořec, J.: *Naše nová ústava*, Mladá fronta. 18.4. 1948, roč. 4, č. 92, s. 2.

⁸⁴ Josef Plojhar (narozen 2. 3. 1902, zemřel 5. 11. 1981) byl římskokatolický kněz a politik. Před 2. světovou válkou působil jako kaplan a stal se členem ČSL. V letech 1945-48 kritizoval „zleva“ politiku strany a zároveň byl agentem oddělení ÚV KSČ, které řídilo výzvědnou a rozvratnou činnost v nekomunistických politických stranách NF. Po únoru 1948 s komunisty již otevřeně kolaboval. Stal se místopředsedou strany a ministrem zdravotnictví.

Tato ústava, kterou si dává lid, zaručuje také, že lid si nejen může dávat zákony, ale že má také právo tyto zákony vykonávat. V ústavě jsou zaručena všechna občanská práva, právo na vzdělání, a práci, na spravedlivou odměnu a na odpočinek po práci.“⁸⁵

Méně povrchně se zdůrazněním nových principů ve státě publikoval svůj článek v PR člen ÚV KSČ a místopředseda vlády Antonín Zápotocký:

„V únoru se u nás o mnohém rozhodovalo a rozhodlo. Rozhodovalo se i o naší ústavě....Ačkoliv bylo voleno Ústavodárné shromáždění za tím účelem, aby ústavu usneslo, usilovali naši reakčníci, aby ústava skutečně nebyla. Proč o to usilovali? Chtěli zabránit tomu, aby ústavou nemohly být potvrzeny ony změny, lidová práva a vymoženosti, které byly výsledkem vítězné národní revoluce. Proto bylo v únorových dnech rozhodnuto i o tom, jaká bude naše ústava. Bude znamenat krok vpřed...Lidově demokratické zřízení znamená nejen pro celý veřejný a hospodářský život, ale i pro každého jednotlivce odpoutávat se od starého sobectví, prospěchářství a vykořisťování. Na těchto zásadách snažila se stará buržoasní demokracie zajišťovat štědrost a blahobyť pro privilegované jedince, zbídačujíc přitom pracující lid měst i venkova. Nová lidová demokracie má za účel podřizovat zájem jednotlivce zájmům všeho lidu a národa.“⁸⁶

Na stranách novin ve sledovaném období neobjevil jediný komentář napsaný ústavními experty, tedy absentoval jakýkoliv názor vyjadřující se k ústavě po odborné stránce. Jediným citovaným odborníkem byl pochopitelně předkladatel návrhu prof. V. Procházka. Ovšem ani on nepodal komplexnější výklad k budoucí ústavě.

4.2 Informační kampaň k jednotlivým částem ústavy

Po schválení návrhu ústavy postupně deníky PR a LD otiskovaly doslovná znění jejích jednotlivých kapitol v paragrafovaném znění. Pouze MF shrnovala jen základní obsah kapitol. Ze srovnání uveřejněných částí návrhu s později přijatou Ústavou 9. května jednoznačně vyplývá, že se jedná o totožné dokumenty – výjimkou je několik změněných ustanovení po jazykové stránce, popř. rozšíření znění konkrétního ustanovení. V žádném případě nedošlo k zásadním změnám.⁸⁷

Uveřejněním obsahu ústavy jakékoliv další zpravodajství zaměřené na její znění skončilo. Detailně se ústava na stranách tisku nekomentovala.

⁸⁵ Plojhar, J.: *Lid si dává ústavu*. Lidová demokracie, 15.4. 1948, roč. 4, č. 88, s. 2.

⁸⁶ Zápotocký, A.: *Ústava lidově demokratická*. Práce, 22.4. 1948, roč. 4, č. 95, s. 2.

⁸⁷ Srov. příloha č. 2

Tento fakt symbolizuje budoucí fungování ústavy v praxi, kdy ústavou zaručené práva a svobody nebyly prakticky vynutitelné.

Po formální stránce se Ústava 9. května skládala ze tří částí:

1. Prohlášení
2. Základní články
3. Podrobná ustanovení

4.2.1 Prohlášení a základní články⁸⁸

Obsáhlé Prohlášení ústavy bylo fakticky shrnutím ideologie prosazované KSČ. Její znění již plně reflektovalo únorové události a plně deklarovalo cíl vybudovat v Československu socialismus.

Čechy a Slováky označuje za dva bratrské národy se slovanskými kořeny, kteří žijí v jednom státě po staletí a po staletí také bojují proti vykořisťovatelům.

Problém koncepcce národů ve státě byl jedním z hlavních důvodů rozporů při přípravě ústavy před únorem 1948. Nová ústava nakonec upustila od záměru vymezit lid striktně jako „národ československý“, ale užívala termín „Češi a Slováci“, kteří žijí společně v jednom státě. Zajímavou zprávu k tomuto tématu přinesla MF z jednání ÚNS:

„V diskusi se přihlásil ke slovu také ministr komunikací dr. Vavro Šrobár. Chtěl nějakým způsobem do nové ústavy dostat ustanovení, že vlastně nejde o národ český a slovenský, nýbrž československý a prosil, zda by to právníci nemohli nějak dát dohromady, aby sice zůstala zásada dvou svrchovaných národů, ale aby byla vyjádřena nějak jednotnost obou národů. Odborně mu na tuto žádost odpověděl zpravodaj dr. Procházka. K odpovědi se přihlásil také ministr Kopecký, který kromě závažných právnických argumentů odborných použil také vtipného přirovnání. Ptal se dr. Šrobára, zda za maďarského panství na Slovensku bojoval za Slovensko, nebo za Československo. Šrobár mu odpověděl, že za Slovensko, neboť Československo ještě nebylo. A tu se zase ptal ministr Kopecký Čechů, zda na horu Říp přišel praotec, který se jmenoval Čech, nebo Čechoslovák? Celá diskuse o tomto problému skončila velmi přátelsky, neboť ministr Kopecký způsobem jemu vlastním dovozoval, že národ český a slovenský jsou si tak blízcí, že jsou to vlastně dvojčata, a to dokonce dvojčata siamská. Proto bude tloustnout Václav, bude tloustnout i Juraj. Křestní listy však budou mít samostatné.“⁸⁹

⁸⁸ Kompletní znění viz příloha č. 1

⁸⁹ Praotec Čech nebo Čechoslovák. Mladá fronta, 15.4. 1948, roč. 4, č. 89., s. 5.

Před ústavním pojetím národa jako národa Čechů a Slováků varovali někteří ústavní experti. Viděli v něm základ pro možné rozdělení republiky na dva nové státy. To se nakonec skutečně stalo, ale až v roce 1993. V roce 1948 a následujících letech bylo osamostatnění Slovenska nemožné.

Dvanáct základních článků ústavy zakotvovalo hlavní ústavní instituty, které byly podrobněji rozpracovány v následných kapitolách. Tzv. komunistické dvanáctero především potvrzovalo Československo jako lidově demokratickou republiku, kde je lid jediným zdrojem moci ve státě. Občané mají zaručenu svobodu osobnosti a nedotknutelnost osobního majetku. Hospodářství slouží lidu jako celku a řídí se jednotným hospodářským plánem.

4.2.2 Jednotlivé kapitoly ústavy

Kapitola o právech a povinnostech občanů (§1–§ 38) sice zaručovala základní lidská práva a svobody, ovšem po přijetí ústavy se postupně stala bezobsažnou. Novinkou mezi výčtem základních práv bylo zařazení práv sociálních⁹⁰.

Série zákonů tuto kapitolu fakticky zlikvidovala. Mezi hlavní právní normy, které se posléze staly přímým zdrojem totalitní moci v Československu, řadí J. Gronský⁹¹:

- zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů (prakticky dodatečně legalizoval činnost AVNF po únoru 1948)
- zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky (upravuje skutkové podstaty trestných činů zejména politické povahy – např. velezrada, vyzvědačství)
- zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce (na základě rozhodnutí zvláštních komisí jmenovaných krajskými NV tam mohli být zařazeni osoby politicky „nespolehlivé“)
- zákon č. 52/1949 Sb., o hlášení obyvatelstva a povolování pobytu cizincům (v podstatě rušil svobodu pohybu a pobytu)
- zákon č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních (zrušil svobodu sdružovací a shromažďovací)
- zákony rušící svobodu slova (zákon č. 94/1949 Sb., o vydávání a rozšiřování knih, hudebních a jiných neperiodických publikacích, zákon č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a Svazu československých novinářů)

---

⁹⁰ 1. právo na práci, 2. právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci, 3. právo na odpočinek, 4. právo na ochranu zdraví

⁹¹ Gronský, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 – 1968)*, Praha: Karolinum, 1999, s. 246.

Reálné nezaručení lidských práv je hlavním degradačním prvkem Ústavy 9. května. Totalitní moc aplikovala politiku „hledání třídního nepřítele“, proto zcela záměrně postupovala v nesouladu s touto kapitolou.

Národní shromáždění (§ 39–§ 66) tvořila jediná sněmovna, která měla 300 členů. Funkční období parlamentu bylo šestileté. Významnou roli mělo předsednictvo Národního shromáždění, které se v rámci orgánu volilo vždy na období jednoho roku. Tvořilo ho 24 poslanců. Jeho kompetencí bylo podávat závazný výklad sporných zákonů a rozhodovat o tom, zda-li zákon NS nebo zákon SNR neodporuje ústavě, popř. nařízení zákonů. Vykonávalo tedy v podstatě funkci, která ve standardních demokraciích přísluší ústavnímu soudu. Tento institut ústava nezavedla.

Pojetí kapitol o prezidentovi (§ 67–§ 79) a vládě (§ 80–§ 92) se v zásadě nelišilo od koncepce z Ústavy 1920. Prezidentovi příslušely obvyklé kompetence hlav států v parlamentním systému vlády. Prezidenta volilo NS, jeho funkční období trvalo 7 let a nikdo nesměl být zvolen více než dvakrát po sobě. Podle ústavy se toto ustanovení nemělo vztahovat na druhého československého prezidenta, tedy Edvarda Beneše.

Tento fakt vyvolává domněnku, že komunisté ještě v době přijetí ústavy (9.5.) stále předpokládali setrvání Edvarda Beneše ve funkci hlavy státu.

Vláda rozhodovala ve sboru a byla odpovědná NS, kterému po jmenování prezidentem musela předložit svůj program a požádat parlament o vyslovení důvěry.

Zcela nová kapitola ústavně zakotvila národní orgány pro Slovensko (§ 93–§ 122) – Slovenskou národní radu a Sbor pověřenců (dále jen „SP“). Do působnosti SNR spadala zákonodárná kompetence ve věcech národní a regionální povahy, které byly taxativně vymezeny. SP náležela moc vládní a výkonná na Slovensku s výjimkou věcí národní obrany, zahraniční politiky a zahraničního obchodu.

Národní výbory (§ 123–§ 133) jako revoluční orgány, které vznikly v závěru války, rozčlenila ústava na místní, okresní a krajské. Jednalo se o orgány státní správy (nikoliv samosprávy), které jsou podle § 126 „*při plnění svých úkolů povinny opírat se o přímou účast a iniciativu lidu a podléhají jeho kontrole*“. Národní výbory byly faktickou prodlouženou rukou při uplatňování vládní politiky.

Novinkou v soudnictví (§ 134–§ 145) byli tzv. soudci z lidu, které „povolávají příslušné národní výbory“. Nezávislost soudů a prokuratury byla především počátkem 50. let, kdy se odehrávaly politické procesy, velmi relativní. Absolutní hodnotou nebyla spravedlnost, ale nařízení stranického aparátu.

Po tzv. právníkové dvouletce⁹² byla soudní soustava a prokuratura zavedená ústavou reorganizována podle sovětského vzoru.

Kapitolou o hospodářském zřízení (§ 146–§ 164) ústava zavedla trojí dělení vlastnictví – výrobní prostředky byly buď národním majetkem, majetkem lidových družstev, nebo byly v soukromém vlastnictví jednotlivých výrobců.

Soukromé vlastnictví se zaručovalo drobným a středním podnikům do 50 zaměstnanců a dále u půdy do 50 hektarů. I přes toto ustanovení bylo soukromé vlastnictví v Československu během pár let prakticky zlikvidováno.

Základním principem pro fungování hospodářství se stal jednotný hospodářský plán, který měl být vždy vypracován na určité časové období. Praxí se časový harmonogram plánu ustálil na délce 5 let.

Dvě závěrečné kapitoly s obecnými, závěrečnými a přechodnými ustanoveními upravovaly především státní občanství, hranice republiky, správní soustavu republiky a státní symboly. Velmi významným byl § 171, podle něhož platí ústava jako celek a při výkladu ústavy se musí vycházet z ducha tohoto celku.

„Právě tento „interpretační paragraf“ se později stal ústavní zámkou systému, který lze označit za legalizovanou neústavnost a nezákonnost.“⁹³

Účinnost nabyla Ústava 9. května po svém vyhlášení ve Sbírce zákonů, tj. 9.6. 1948. Nahrazena byla Ústavou ČSSR s účinností od 11.7. 1960.

4.3 Všenárodní diskuse k ústavě

Zapojení lidu do prací na nové ústavě bylo naprosto účelovou a bezvýznamnou záležitostí. Přesto právě celonárodní diskuse byla hlavním tématem po schválení návrhu ústavy. Noviny oslavovaly krok vlády, která se zajímá o připomínkové řízení ze strany občanů. Vláda pak především ujišťuje o tom, že ty nejpřínosnější názory z lidu budou do ústavy zařazeny. Přitom o podobě ústavy bylo již rozhodnuto.

Nejkomplexněji popsala organizaci k všenárodních diskusí MF:

„Gen. tajemník ÚAV ministr spravedlnosti dr. Čepička oznámil v závěru schůze, že návrh ústavy bude do dvou dnů vytištěn v 30.000 výtisků a dodán do jednotlivých krajů. Ve čtvrtek bude schůze krajských tajemníků akčních výborů NF, jimž budou dány směrnice o provedení

---

⁹² Během právníkové dvouletky v letech 1948–1950 vznikly zcela nové kodifikace občanského a trestního práva, celkově se dospělo k třídnímu pojetí práva (právo jako vůle vládnoucí třídy povýšená nad zákon), přestalo se rozlišovat mezi právem veřejným a soukromým.

⁹³ Pavlíček, V. a kol.: *Ústavní právo a státověda II. díl, část 1. : Ústavní právo České republiky. 2. rozš. vyd.*, Praha: Linde, 2008, s. 209.

veřejné diskuse o návrhu ústavy. Ministr doporučil, aby akční výbory z iniciativy předsedů krajů pozvali odborníky, právníky, soudce a úředníky na schůzi, v níž by se seznámili s hlavními zásadami ústavy. Pak byla vyzvána veřejnost, aby k návrhu zaslala připomínky, které by se soustřeďovaly u okresních akčních výborů. Veřejnost bude mít pro svou diskusi asi 12 dnů. „Chceme se obrátit k dělnictvu, rolnictvu, živnostnictvu, inteligenci, mládeži a ženám s konkrétními otázkami, co očekávají od nové ústavy a do jaké míry splňuje návrh jejich očekávání a přání.“ Připomínky se začátkem května soustředí ve sněmovně, kde ústavní výbor bude návrh projednávat do 4. až 5. května a bude moci k připomínkám přihlížet.⁹⁴

V období probíhající diskuse, tedy od 18. do 30.4., přinášely deníky pravidelné zpravodajství z průběhu schůzí, jichž se účastnili političtí představitelé a jako úvodní řečníci představovali návrh ústavy. LD např. referovala o schůzi konané v pražském Obecním domě.:

„...Generální zpravodaj ústavního výboru ÚNS prof. Dr. V. Procházka konstatoval, že zájem o ústavu je obrovský a větší, než byl při tvorbě první ústavy. Nová ústava má problémy hlubší, oč byla druhá válka krutější.

První ústava – pokračoval dr. Procházka – byla strohým zákonem. Po r. 1920 se vývoj v ČSR dal ve prospěch kapitalismu. Tu se lid přesvědčil, že ho politicko-demokratická ústava neochránila ani před hospodářskou krizí, ani před Mnichovem. Přes to řadu partií ze staré ústavy přejímáme.

...V diskusi, která byla otevřena, se přihlásili Josef Dubský, předseda závodní skupiny ROH z ČKD, závod Sokolovo, poděkoval tvůrcům ústavy a navrhl vsunouti do, že kdo neprokáže práci společnosti prospěšnou, ač je k tomu schopen, pozbývá v ČSR všech občanských práv.⁹⁵

Osvěta k návrhu nové ústavy proběhla také na školách. Směrnici ÚAVNF otiskly deníky LD a PR v doslovném znění:

„Prezidium ministerstva školství a osvěty oznamuje úředně: Podle směrnic ÚAVNF budou na všech stupních a druzích škol ve dnech 19. až 30. dubna všechny hodiny občanské výchovy věnovány výkladům o nové ústavě ČSR. Mládeži bude vysvětlen význam ústavy a zvláště bude upozorněna na prohloubení a rozšíření občanských práv, vyjádřených ve 12 základních člancích ústavy. Tento výklad bude proveden podle vyspělosti a předběžných

⁹⁴ Jak bude provedena diskuse? Mladá fronta, 15.4. 1948, roč. 4, č. 89., s. 5.

⁹⁵ Zástupci lidu hovoří s tvůrci ústavy. Lidová demokracie, 20.4. 1948, roč. 4, č. 92, s. 1.

znalostí žáků, tak, aby v paměti čs. mládeže utkvěl památný den, kdy si oba naše národy dávají lidově demokratickou ústavu.“⁹⁶

Po oficiálním skončení všenárodní diskuse k nové ústavě, tj. 30.4., hodnotily všechny sledované deníky velmi kladně její přínos, námitky a připomínky z ní vzešlé. Konkrétní čísla uvedla ve svém článku pouze MF:

„Teprve dnes (tj. 7.5., pozn. autora), po zpracování všech návrhů z diskuse o ústavě, je možno si učinit představu o této první přímé účasti lidu na tvoření zákonů. Ačkoliv na veřejnou diskusi zbylo necelých 14 dní, uspořádalo se na 14.000 schůzí, z kterých vzešlo asi 16.000 připomínek.

Připomínky se týkaly téměř všech kapitol ústavy, nejvíce však poměru mezi Čechy a Slováky. Vedoucím motivem byla starost o to, aby soužití Čechů a Slováků bylo v ústavě vyjádřeno tak, aby nic nemohlo oba národy rozdvoujit...Mezi spoustou návrhů se objevily i dopisy anonymní. Přišel tak jeden anonym na 500 dopisů. A byly takové, jaké anonymní dopisy bývají. To však nemůže nikterak zkazit radost nad plodnou prací lidu. Ten ukázal, že má zájem na budoucnosti republiky a vyslovil své uspokojení nad tím, že má konečně takovou ústavu, po jaké toužil.“⁹⁷

Jak jsem již zdůraznil v kapitole 4.2., návrh ústavy ze 14.4. se v podstatě kompletně shodoval s později schválenou Ústavou 9. května. Z tohoto důvodu je proto všenárodní diskuse degradována na pouhé „divadlo“ pro lidi. Komunisté tímto krokem zajisté získali další politické body. Veřejná diskuse by byla k tak významné právní normě samozřejmě záslužná, ovšem za těchto okolností se z ní stala pouhá manipulace s veřejným míněním.

Dále z hlediska fyzických možností nebylo vůbec uskutečnitelné, aby se ústavní výbor během několika dní zpracoval, popř. začlenil do ústavy některé z 16.000 připomínek.

Ve vztahu k diskusi otiskovaly deníky i jednoznačně nepravdivé zprávy:

„Ústavní výbor zakončil v úterý večer práce na nové ústavě. Jak už jsme zaznamenali, vyžádaly si připomínky a náměty z veřejných diskusí četných změn v návrhu nejenom stylistických, nýbrž i vážných věcných. Poslední kapitolou, která musela být přepracována, je kapitola o slovenských orgánech.“⁹⁸

---

⁹⁶ *Těž na školách budou rozpravy o ústavě.* Práce, 17. dubna 1948, roč. 4, č. 91, s. 1./Rozprava o ústavě na školách. Lidová demokracie, 17. dubna, roč. 4, č. 90, s. 1.

⁹⁷ *16.000 návrhů k ústavě.* Mladá fronta, 7.5. 1948, roč. 4, č. 107, s. 1.

⁹⁸ *Ústava připravena pro plenum.* Mladá fronta, 5.5. 1948, roč. 4, č. 105, s. 1.

Informace o „vážných změnách věcných“ je naprosto lživá. V případě kapitoly o slovenských orgánech se jednalo o doplnění jednoho paragrafu⁹⁹, rozhodně ne přepracování.

4.4 *Schválení ústavy*

Samotné schválení Ústavy 9. května ÚNS bylo vzhledem k politickým skutečnostem v zemi pouhou formalitou. Parlament začal projednávat přijetí ústavy 7.5. a veškeré projevy přihlášených řečníků v ÚNS znovu stvrzovali její významný přínos pro budování socialismu. Generální zpravodaj a tvůrce konceptu ústavy V. Procházka ve svém vystoupení shrnul postupy a ideologická východiska, které ovlivnily přípravu ústavy:

„Posl. Dr. Procházka provedl nejprve analýsu historického vývoje českého a slovenského národa, z níž vyplynula nová ústava. Zdůraznil skutečnosti, které hrály rozhodující roli v našem vývoji a srovnal liberalisticko-kapitalistickou ústavu s ústavou lidově demokratickou. Pro nás lidová demokracie znamená konec velké lži, která, tvrdíc, že dává lidu právo vládnout, dávala mu jen možnost volby zástupců do parlamentu, ale rozhodování o hlavních věcech ponechávala v rukou kapitalistů.

Vodítkem při vypracování nové ústavy byl budovatelský program Gottwaldovi vlády. Ze staré ústavy byly převzaty podstatné části, pokud jde o formální práva občanů, ustanovení o hlavě státu, vládě atd. V kapitole o NS je důležité rozšíření funkce předsednictva sněmovny, které znamená účelnější spolupráci s vládou a pružnější legislativu.“¹⁰⁰

Tvrzení o tom, že lidová demokracie dává lidu právo vládnout, je v kontextu s následujícím vývojem v Československu absurdní. Samozřejmě to ale odpovídá tehdejší politické rétorice. U vyjmenování pramenů ústavy je důležité, že mezi nimi prozatím nefiguruje sovětské ústavní právo.

Jiné státy deklarující v tehdejší době lidově demokratické zřízení na rozdíl od Československa svou ústavu v podstatě okopírovaly z tehdejší sovětské ústavy¹⁰¹.

Ústava 9. května je z objektivního pohledu skutečně ústavou demokratickou se širokým katalogem lidských práv. Její problém ale spočíval v tom, že nereflektovala skutečné dění v Československu. V praxi nemohla být účinná. Praktikovaná politika KSČ ji soustavně porušovala, a proto se Ústava 9. května stala pouze „prázdným“ dokumentem. V 50. letech už navíc byla novelizována podle sovětských vzorů, tedy její původní význam zcela zanikl.

⁹⁹ §112 Slovenská národní rada podává, je-li věc sporná, závazný výklad zákonů Slovenské národní rady. K platnosti takového výkladu je třeba souhlasu předsedy vlády

¹⁰⁰ *Parlament zahájil rozpravu o ústavě za účasti celé vlády. Mladá fronta*, 8.5. 1948, roč. 4, č. 108, s. 1.

¹⁰¹ Ústava SSSR 1936, tzv. Stalinská ústava, zavádí totalitní režim, centralismus státních mocenských orgánů, formálně upouští od diktatury proletariátu, ústavně je zakotvena vedoucí úloha. komunistické strany

S končících volebním obdobím ÚNS také nastala doba bilancování:

„Od 18. června 1946, kdy se sešlo ÚSN ke své první schůzi, do 9. května bylo konáno 114 plenárních schůzí. Výbory měly 757 schůzí...Vláda zaměstnávala sněmovnu skutečně vydatně. ÚSN projednalo 207 vládních osnov a ratifikovalo 27 mezinárodních smluv.“¹⁰²

Posledním zákonodárným aktem ÚSN byla Ústava 9. května:

„Uzákonění ústavy dne 9. května v den, kdy Praha byla osvobozena slavnou Rudou armádou, nám znovu připomíná historickou a rozhodující roli velké slovanské velmoci, prvního socialistického státu světa, Sovětského svazu, při našem osvobození – ruská revoluce a vše, co se pak dále vyvíjelo, pětileté plány a budování socialismu, bylo pro náš národ velkou inspirací úsilí o lepší společenský řád.“¹⁰³

Tématika přípravy a přijetí nové ústavy skončila na stranách sledovaného tisku 11.5., kdy deníky psaly jejím konečném schválení¹⁰⁴. Následující tři dny sledovaného období, tj. do 14.5., již nebyla k Ústavě 9. května napsána jediná zpráva. Hlavní událostí se staly blížící se volby do NS.

„Pod znakem českých králů, ve vznešených prostorách Vladislavského sálu na hradě pražském zasedlo v neděli v 10 hodin ÚNS ke schůzi dějinného významu: aby slavnostně a manifestačně odhlasovalo novou ústavu republiky Československé a tím naplnilo své poslání...Právě před třemi lety vstoupila na půdu Prahy slavná vojska Rudé armády, která naše hlavní město vytrhla z moci okupantů. Na den a hodinu s tímto velkým datem...zvedlo jednomyslně ruce všech 246 přítomných poslanců ÚNS.“¹⁰⁵

Zároveň s posledním dnem mediální kampaně otiskly deníky obligatorně projev Klementa Gottwalda při slavnostním ceremoniálu na Pražském hradě. Paradoxně hlavní postava politické scény se za celé sledované období ve vybraných denících k ústavě ani jednou nevyjádřila. Z jeho projevu vybírám část, kde předseda vlády a budoucí prezident republiky shrnul historický kontext přijetí ústavy a dále vyzval ÚSN k přijetí ústavy:

„...K přijetí nové ústavy Ústavodárným Národním shromážděním jsme volili ne náhodou dnešní den, 9. květen 1948. Dnes jsou tomu právě tři roky, kdy slavná sovětská armáda dovršila porážku hitlerovského Německa a osvobodila Prahu od německých okupantů. Je hluboká vnitřní souvislost mezi tímto velkým osvobozujícím činem sovětské armády a naší novou ústavou. Bez vyhnání cizáckých vetřelců sovětskou armádou nebylo by nového

¹⁰² ÚNS dnes schválí novou ústavu. Mladá fronta, 9.5. 1948, roč. 4, č. 109, s. 1.

¹⁰³ ÚNS dává národu Gottwaldovu Ústavu 9. května. Práce, 9.5. 1948, roč. 4, č. 109, s. 2.

¹⁰⁴ 10.5. noviny nevycházely.

¹⁰⁵ „Ústava 9. května“ slavnostně vyhlášena. Lidová demokracie, 11.5. 1948, roč. 4, č. 109, s. 1.

národního osvobození, nebylo by svobodné republiky. Bez osvobození národního, bez zlomení pout německé okupace nemohl by si náš lid vyrovnat své účty s domácími pány a zrádci, nemohl by se stát hospodářem ve vlastní zemi, nemohl by si vybojovat a vybudovat republiku skutečně novou, skutečně svou, republiku lidově demokratickou. Prostě bez 9. května 1945 nebylo by 9. května 1948, nebylo by nové ústavy, která zabezpečuje lidu všechny vymoženosti posledních tří let.

...Slavné Ústavodárné Národní shromáždění! Před dvěma měsíci předstoupila vláda obrozené Národní fronty před tento sbor s programovým prohlášením. Dík vzorné spolupráci vlády s Ústavodárným Národním shromážděním byl tento program splněn. Ukázali jsme světu, že náš režim dovede programy nejen psát, nýbrž i plnit. A za to vám, všem členům tohoto slavného sboru, patří dík našeho lidu. Dnes má býti velké dílo Ústavodárného Národního shromáždění korunováno přijetím nové ústavy. Jménem vlády doporučuji, abyste návrh nové ústavy přijali jednomyslně a manifestačně. Nová ústava zaručuje, že napříště bude u nás vůle lidu zákonem. A Ústavodárné Národní shromáždění, které přijme takovou ústavu, vejde samo do historie národa.“¹⁰⁶

4.5 Shrnutí

Ústava 9. května byla hlavním mediálním tématem ve sledovaném období. Předpokládal jsem, že jednotlivé deníky budou o základním právním dokumentu pro nově nadcházející období v Československu referovat mnohem detailněji.

Komunisté si ovšem při představení nové ústavy vystačili s kusou informací, že „nastupujeme cestu k socialismu“ a „lid se bude podílet na tvorbě ústavy“. Tyto dva základní fakty byly v konkrétních článcích opsány několika způsoby, jádro sdělení však vždy zůstávalo stejné.

Jednoznačnou devízou nové ústavy přitom byla kapitola o základních lidských právech a povinnostech, která mnohem rozšiřovala občanská práva oproti předchozí Ústavě 1920. Zde mohli komunisté jasně deklarovat, že režim jimi budovaný po únoru 1948, bude pro Československo skutečným přínosem.

Samozřejmě ale musím na tuto problematiku nahlížet v kontextu dalších událostí v zemi. Teror směřující k utvrzení KSČ jako jediného mocenskému subjektu ve státě se rozhodně neohlížel na základní lidská zakotvená ústavou.

---

¹⁰⁶ Ústavodárné Národní shromáždění jednomyslně schválilo ústavu lidové demokracie. Práce, 11.5. 1948, roč. 4, č. 110, s. 1.

Tento důvod mě vede k hypotéze, že komunisté měli již před přijetím ústavy jasné dané cíle, kterými budou uplatňovat svou politickou moc, tedy i na úkor lidských práv. Proto podle mě zbytečně nezdůrazňovali základní lidská práva, která ústava předkládala. Představovalo by to možné budoucí riziko silícího celospolečenského odporu.

Propagandistický manévr s všennárodní diskusí o nové ústavě je zcela patrný. Nevýznamnou událost ve vztahu k legislativnímu procesu komunisté přetvořili na prohlášení o „hlavním výdobytku“ po únoru 1948, tedy zprostředkování možnosti podílet se na tvorbě zákonů celé společnosti. Tato možnost byla však pouze iluzorní.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci „*Mediální reflexe přípravy a přijetí Ústavy ČSR v roce 1948*“ jsem se zabýval významným okamžikem československých ústavních dějin – přípravou a přijetím Ústavy 9. května – a to s hlavním zaměřením na její mediální prezentaci v soudobých denících *Mladá fronta*, *Lidová demokracie* a *Práce*.

Ve zvoleném časovém úseku od 14.4. do 14.5. 1948 jsem vybíral jednotlivé pasáže článků, z nichž jsem posléze sestavoval mediální obraz nové ústavy. Již před samotným psaním této práce jsem vycházel z předpokladu, že vzhledem k politickým okolnostem v Československu té doby, nebude informační kampaň k ústavě zcela objektivní.

Tento předpoklad se mi potvrdil. Média, která byla po únorových událostech 1948 zcela ovládnuta komunistickou stranou, přišla o své nejzákladnější vlastnosti – nestrannost a nezávislost. Z tohoto důvodu nelze hodnotit zpravodajství jednotlivých deníků jinak než jako účelové, neobjektivní a propagandistické.

Ačkoliv každý ze tří deníků byl zaměřen na zcela odlišné okruhy čtenářů – *Mladá fronta*: mládež, *Lidová demokracie*: křesťanská obec, *Práce*: dělnictvo – jejich zpravodajství bylo totožně tematicky zaměřené. Evidentně byly veškeré uveřejněné materiály poměřovány tiskovými politickými směrnicemi KSČ. Žádné periodikum neotisklo ani informaci navíc, s nadsázkou se dá konstatovat, že noviny se od sebe odlišovaly jen svými názvy.

Překvapující pro mne byla povrchnost a kusost novinového zpravodajství. Obecně bylo jako hlavní přínos hodnoceno ústavou zakotvené lidově demokratické zřízení, které bylo předstupněm pro přechod k socialismu. Dále deníky pravidelně informovaly o průběhu debat veřejnosti s vládními činiteli o nové ústavě. Komunisté takto chtěli občany aktivně zapojit do přípravy ústavy, celkově ovšem tyto akce neměly na znění ústavy žádný význam.

Ke komplexnímu hodnocení Ústavy 9. května nelze dojít pouze na základě novinových článků. Stěžejní je její aplikace v praxi, která byla prakticky nefunkční. Postupným schvalováním nedemokratických zákonů po účinnosti ústavy nebylo možné chránit ústavou zaručená práva. V totalitním režimu ztratila ústava své původní demokratické vyznění a byla postupně deformována novelizacemi. po vzoru sovětského ústavního práva.

Vyjma hlavní části bakalářské práce jsem v rámci její ucelenosti sepsal kapitolu mapující historické pozadí přípravy ústavy, protože tento proces začal již v roce 1945. Zaměřil jsem se v ní na nejdůležitější události, které určily budoucí podobu ústavy.

Dále jsem jednu kapitolu věnoval mediálnímu prostředí v Československu po únoru 1948. Základní charakteristiku situace, kdy se média dostala pod drobnohled vládnoucí elity, jsem považoval za bezpodmínečně nutnou vzhledem k následnému hodnocení mediálního obrazu ústavy.

Tématem zvláštní kapitoly byla i osobnost prezidenta Edvarda Beneše. Pro tohoto státníka znamenala Ústava 9. května konec politické kariéry, protože ji odmítl jako hlava státu podepsat a z úřadu odstoupil. Média o jeho postojích k probíhající přípravě ústavního textu vůbec nereferovala. Právě kvůli tomuto informačnímu embargu na jeho osobu jsem alespoň stručně popsal jeho poslední měsíce ve funkci prezidenta Československé republiky.

Summary

In my thesis “Medial reflection of preparation and approval of the constitution of the Czechoslovak Republic in 1948” I have dealt with the considerable moment of Czechoslovak constitutional history – the preparation and approval of the constitution of the May 9 Constitution – focusing on its media presentation in the daily newspapers *Mladá fronta*, *Lidová demokracie* a *Práce*.

I have chosen separate passages of articles published in the period in view from April 14 to May 14 1948, from which I have assorted the media picture of the new constitution. I had assumed beforehand that, considering the political conditions in Czechoslovakia these days, the informational campaign wouldn't be utterly objective.

This assumption confirmed. The media, totally ruled over by the communist party after the February 1948, passed up its basic attributes: objectivity, impartiality, and independency. For that reason I cannot judge the press service differently than purpose-built, not objective and propagandistic.

It is impossible to reach a complex evaluation of the May 9 Constitution just with information based on newspaper articles. Pivotal is its application in practice, which was virtually functionless. It wasn't possible to protect rights guaranteed by the constitution by consecutive approvals of nondemocratic laws after the constitution gained relevance. In totalitarian regime the constitution had lost its original democratic content and was subsequently deformed by amendments following the soviet constitutional model.

In the thesis I also included a chapter describing the historical background of preparations of the constitution. Another chapter I appointed to define the media background in Czechoslovakia after the February 1948.

Also the figure of president Edvard Beneš has become a topic for a special chapter. The success of the May 9 Constitution involved an end of this statesman's political career, who, as a head of the state, denied to sign the constitution and had to step down from his office.

Seznam použité literatury a pramenů

Monografie:

Cabada, L., Kubát, M. a kol.: Úvod do studia politické vědy, 2. vyd., Praha: Eurolex Bohemia, 2004, IBSN 80-86432-63-7

Čornej, P. a kol.: Osudové osmičky: přelomové roky v českých dějinách, Praha: Lidové noviny, 1999, IBSN 80-7106-322-3

Drápala, M.: Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948, Praha: Prostor, 2000, IBSN 80-7260-046-X

Gerloch, A., Hřebejk, J., Zoubek, V.: Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva. 4. aktualiz. vyd., Praha: Prospektrum, 2002, 80-7175-106-5

Gronský, J., Hřebejk, J.: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918 - 1945), Praha: Karolinum, 1999, IBSN 80-7184-458-6

Gronský, J.: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945–1968), Praha: Karolinum, 1999, IBSN 80-7184-765-8

Kaplan, K. – Tomášek, D.: O cenzuře v Československu v letech 1945–1956: studie, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, IBSN 80-85270-38-2

Kaplan, K.: Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948: diskuse v Národní frontě a názory expertů, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, IBSN 80-85270-13-7

Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 2. upr. vyd., Praha: Linde, 1999, IBSN 80-7201-167-7

Pavlíček, V. a kol.: Ústavní právo a státověda II. díl, část 1. : Ústavní právo České republiky. 2. rozš. vyd., Praha: Linde, 2008, IBSN 978-80-7201-694-5

Smutný, J.: Svědectví prezidentova kancléře, Praha: Mladá fronta, 1996, IBSN 80-204-0567-4

Zeman, Z.: Edvard Beneš: politický životopis, Praha: Mladá fronta, 2002, IBSN 80-204-0770-7

Zimek, J.: Ústavní vývoj českého státu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, IBSN 80-210-1354-0

Tisk

Mladá fronta: od 14.4 do 11.5. 1948., roč. 4, č. 88–110.

Lidová demokracie: od 14.4. do 11.5. 1948, roč. 4, č. 87–109.

Práce: od 14.4. do 11.5. 1948, roč. 4, č. 88–110.

Seznam citovaných článků:

- Všenárodní diskuse o nové ústavě. Mladá fronta. 14.4.1948, roč. 4, č. 88, s. 1.
- Hejzlar, Z.: Všechen lid bude jednat o nové ústavě republiky – NAŠE NOVÁ ÚSTAVA – CHARTA ŠŤASTNÉ BUDOUCNOSTI. Mladá fronta. 15.4.1948, roč. 4, č. 89, s. 1.
- Praotec Čech nebo Českoslovák. Mladá fronta, 15.4. 1948, roč. 4, č. 89., s. 5.
- Návrh nové ústavy předán lidu. Mladá fronta. 15.4. 1948, roč. 4, č. 88, s. 5.
- Jak bude provedena diskuse? Mladá fronta, 15.4. 1948, roč. 4, č. 89., s. 5.
- Nová ústava československého lidu. Lidová demokracie. 15.4., roč. 4, č. 89, s. 2.
- Plojhar, J.: Lid si dává ústavu. Lidová demokracie, 15.4. 1948, roč. 4, č. 88, s. 2.
- Nová ústava proklamuje naši cestu k socialismu. Práce. 15.4., roč. 4, č. 89., s. 1.
- Těž na školách budou rozpravy o ústavě. Práce, 17. dubna 1948, roč. 4, č. 91, s. 1.
- Rozprava o ústavě na školách. Lidová demokracie, 17. dubna, roč. 4, č. 90, s. 1.
- Hořec, J.: Naše nová ústava, Mladá fronta. 18.4. 1948, roč. 4, č. 92, s. 2.
- Zástupci lidu hovoří s tvůrci ústavy. Lidová demokracie, 20.4. 1948, roč. 4, č. 92, s. 1.
- Zápotocký, A.: Ústava lidově demokratická. Práce, 22.4. 1948, roč. 4, č. 95, s. 2.
- Ústava připravena pro plenum. Mladá fronta, 5.5. 1948, roč. 4, č. 105, s. 1.
- 16.000 návrhů k ústavě. Mladá fronta, 7.5. 1948, roč. 4, č. 107, s. 1.
- Parlament zahájil rozpravu o ústavě za účasti celé vlády. Mladá fronta, 8.5. 1948, roč. 4, č. 108, s. 1.
- ÚSN dnes schválí novou ústavu. Mladá fronta, 9.5. 1948, roč. 4, č. 109, s. 1.
- ÚSN dává národu Gottwaldovu Ústavu 9. května. Práce, 9.5. 1948, roč. 4, č. 109, s. 2.
- „Ústava 9. května“ slavnostně vyhlášena. Lidová demokracie, 11.5. 1948, roč. 4, č. 109, s. 1.
- Ústavodárné Národní shromáždění jednomyslně schválilo ústavu lidové demokracie. Práce, 11.5. 1948, roč. 4, č. 110, s. 1.

Právní předpisy

- Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29.2. 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky
- Ústavní dekret č. 2/1940 Úř. věst. čs. ze dne 15.10. 1940, o prozatímním výkonu moci zákonodárné
- Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 1/1944 Sb. n. SNR zo dňa 1.9. 1944, o vykonávaní zákonodárnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku
- Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čs., o obnovení právního pořádku

Ústavní dekret prezidenta republiky č. 47/1945 Sb. ze dne 25. srpna 1945, o Prozatímním národním shromáždění.

Zákon č. 28/1946 Sb., o úpravě stálých seznamů voličských

Ústavní zákon č. 65/1946 Sb., o ústavodárném Národním shromáždění

Zákon č. 67/1946 Sb., o volbě ústavodárného Národního shromáždění

Zákon č. 197/1946 Sb. ze dne 17. října 1946, o ústavním výboru ústavodárného Národního shromáždění

Ústavní zákon č. 74/1948 Sb., jímž se na přechodnou dobu do účinnosti nové ústavy upravuje volba a pravomoc Národního shromáždění a činnost Ústavodárného národního shromáždění

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Internetové zdroje

DIGITÁLNÍ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA. *NS RČS 1929-1935, PS, 7. schůze, část 3/6* [online]. [cit. 2008-05-01]. Dostupný z WWW:

<<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007003.htm>>.

DIGITÁLNÍ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA. *Ústavodárné NS RČS 1946-1948, 3. schůze* [online]. [cit. 2008-04-30]. Dostupný z WWW:

<<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/003schuz/s003003.htm>>.

DIGITÁLNÍ PARLAMENTNÍ KNIHOVNA. *Ústavodárné NS RČS 1946-1948, 94. schůze, část 2/3* [online]. [cit. 2008-05-01]. Dostupný z WWW:

<<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/s094002.htm>>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Příloha č. 1: Prohlášení, základní články a vybraná ustanovení z první kapitoly Ústavy Československé republiky (Ústava 9. května) – ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9 května 1948 (**text**)

Příloha č. 2: Srovnání změn vybraných ustanovení návrhu ústavy ze dne 14.4. 1948 a Ústavy 9. května (**tabulka**)

Přílohy

Příloha č. 1: Prohlášení, základní články a ustanovení z první kapitoly Ústavy Československé republiky (Ústava 9. května) – ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9 května 1948 (**text**)

150/1948

Ústava Československé republiky

Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto ústavním zákoně:

Prohlášení

My, lid československý, prohlašujeme, že jsme pevně rozhodnutí vybudovat osvobozený stát jako lidovou demokracii, která nám zajistí pokojnou cestu k socialismu. Jsme odhodláni bránit všemi svými silami vymoženosti naší národní a demokratické revoluce proti veškerým snahám domácím i zahraničním reakce, jak jsme znovu před celým světem osvědčili svým vystoupením na obranu lidově demokratických řádů v únoru 1948.

Slibujeme si navzájem, že na tomto velkém díle budou pracovat společně a ruku v ruce oba naše národy, navazující tak na pokrokové a humanitní tradice svých dějin.

Češi a Slováci, dva bratrské národy, členové velké rodiny Slovanstva, žili již před tisícem let společně v jednom státě a společně přijali z východu nejvyšší výtvar tehdejší vzdělanosti - křesťanství. První v Evropě pozdvihli v husitské revoluci na své prapory myšlenky svobody mínění, lidovlády a sociální spravedlnosti.

Po staletí bojoval pak český a slovenský lid s feudálními vykořisťovateli a s německou dynastií Habsburků za své sociální i národní osvobození. Myšlenky svobody, pokroku a humanity byly vedoucími idejemi obou našich národů, když se v XIX. věku obrodily za společného úsilí slovenských i českých buditelů, vzešlých z lidu. Pod tímž praporem zahájily také oba národy v první světové válce společný odboj proti německému imperialismu, a podníceny Velkou říjnovou revolucí, zřídily po staletích poroby, dne 28. října 1918, svůj společný stát - demokratickou republiku Československou.

Již tehdy, za prvního odboje, toužil náš lid, veden velkým vzorem revolučního boje ruských dělníků a rolníků, po lepším společenském řádu, po socialismu. Avšak toto pokrokové úsilí, navazující na naše nejlepší tradice, bylo zakrátko zmařeno, když se po rozkolu dělnického hnutí v prosinci 1920 podařilo nepočtené vrstvě kapitalistů a velkostatkářů zvrátit navzdory demokratické ústavě pokrokový vývoj v

naší republiky a přivést k vítězství kapitalistické hospodářské zřízení se všemi jeho zly, zejména s hrůzou nezaměstnanosti.

Když pak oběma našim národům hrozila zkáza z nové imperialistické expanse v zločinné podobě německého nacismu, tu opět - jako kdysi v husitské revoluci panská šlechta - zradila nyní i novověk vládnoucí třída, buržoasie. Ve chvíli nejvyššího nebezpečí se spojila s nepřítelem proti vlastnímu lidu a tím umožnila světovému imperialismu, aby dočasně vyřídil své rozpory na účet obou našich národů hanebnou dohodou mnichovskou.

Tím byla uvolněna cesta k zákeřnému přepadení našeho mírumilovného státu odvěkému nepříteli, jemuž horlivě pomáhali potomci cizích kolonistů, usazení mezi námi a požívající podle naší ústavy všech demokratických práv stejně s námi. Za hrozných událostí druhé světové války povstali oba naši národové k boji za osvobození, který po nesčetných obětech našich nejlepších lidí a za pomoci spojenců, především slovanské velmoci Svazu sovětských socialistických republik, vyvrcholil slovenským a českým povstáním let 1944 a 1945 v národní a demokratické revoluci našeho lidu a byl vítězně ukončen osvobozením Prahy Rudou armádou dne 9. května 1945.

Nyní jsme se rozhodli, že náš osvobozený stát bude státem národním, zbaveným všech nepřátelských živlů, žijícím družně s rodinou slovanských států a v přátelství se všemi mírumilovnými národy světa. Chceme, aby to byl stát lidové demokracie, v němž si lid svými zástupci zákony nejen dává, nýbrž je svými zástupci také sám vykonává. Chceme, aby to byl stát, v němž všechno hospodářství slouží lidu a je vedeno tak, aby vzrůstal obecný blahobyt, aby nebylo hospodářských krisí a aby byl národní důchod spravedlivě rozdělován. Po této cestě chceme dojít k společenskému řádu, v němž bude úplně odstraněno vykořisťování člověka člověkem - k socialismu.

V tomto duchu stanovíme v druhé části ústavy její základní články v třetí pak je rozvádíme do podrobností a hodláme tak dát pevný podklad právnímu řádu naší lidové demokracie.

Základní články ústavy

Článek I

- (1) Československý stát je lidově demokratická republika.
- (2) Lid je jediným zdrojem veškeré moci ve státě.

Článek II

- (1) Československá republika je jednotný stát dvou rovnoprávných slovanských národů, Čechů a Slováků.
- (2) Území státu tvoří jednotný a nedílný celek.

Článek III

(1) Lidově demokratická republika neuznává výsad. Práce ve prospěch celku a účast na obraně státu je obecnou povinností.

(2) Stát zaručuje všem svým občanům, mužům i ženám, svobodu osobnosti a jejího projevu a pečuje o to, aby se všem dostalo stejných možností a stejných příležitostí.

(3) Všichni občané mají právo na vzdělání, právo na práci, na spravedlivou odměnu za vykonanou práci a na odpočinek po práci. Národním pojištěním je občanům zajištěno zaopatření při nezpůsobilosti k práci.

Článek IV

(1) Svrchovaný lid vykonává státní moc zastupitelskými sbory, které jsou lidem voleny, lidem kontrolovány a lidu odpovědny.

(2) Volební právo do zastupitelských sborů je obecné, rovné, přímé a tajné. Volit může každý občan, jakmile dosáhne věku 18 let. Zvolen může být každý občan, jakmile dosáhne věku 21 let.

(3) K obstarávání věcí veřejných a k uplatňování svých demokratických práv vytváří lid dobrovolné organizace, zejména politické, odborové, družstevní a kulturní, organizace žen a mládeže a organizace tělovýchovné.

Článek V

Nejvyšším orgánem moci zákonodárné je Národní shromáždění o jedné sněmovně. Má tři sta členů (poslanců), volených na dobu šesti let.

Článek VI

V čele státu je prezident republiky, volený Národním shromážděním na dobu sedmi let.

Článek VII

Nejvyšším orgánem moci vládní a výkonné je vláda. Je odpovědna Národnímu shromáždění. Jmenuje ji a odvolává prezident republiky.

Článek VIII

(1) Nositelem a vykonavatelem státní moci na Slovensku a představitelem svébytnosti slovenského národa jsou slovenské národní orgány.

(2) Slovenské národní orgány zajišťují v duchu lidové demokracie rovnoprávnost Čechů a Slováků. Všechny orgány republiky usilují v souladu s nimi o to, aby se vytvářely stejně příznivé podmínky pro hospodářský, kulturní a sociální život obou národů.

Článek IX

(1) Národním orgánem moci zákonodárné na Slovensku je Slovenská národní rada. Má sto členů (poslanců), volených na Slovensku na dobu šesti let.

(2) Národním orgánem moci vládní a výkonné na Slovensku je sbor pověřenců. Je odpovědný Slovenské národní radě a vládě republiky. Jmenuje jej a odvolává vláda republiky.

Článek X

Nositelem a vykonavatelem státní moci v obcích, okresích a krajích a strážcem práv a svobod lidu jsou národní výbory.

Článek XI

(1) Moc soudcovskou vykonávají nezávislé soudy.

(2) Soudcové jsou jednak soudci z povolání, jednak soudci z lidu; obojí jsou si při rozhodování rovni.

(3) Soudcové vykonávají svůj úřad nezávisle, jsouce vázáni jen právním řádem lidové demokracie.

Článek XII

(1) Hospodářská soustava Československé republiky je založena:

na znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví;

na vlastnictví půdy podle zásady "půda patří tomu, kdo na ní pracuje";

na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti osobního majetku.

(2) Všechno národní hospodářství v Československé republice necht' slouží lidu. V tomto veřejném zájmu řídí stát veškerou hospodářskou činnost jednotným hospodářským plánem.

Kapitola první Práva a povinnosti občanů

Rovnost § 1

(1) Všichni občané jsou si před zákonem rovni.

(2) Muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.

Svoboda osobní § 2

Osobní svoboda se zaručuje. Může být omezena nebo odňata jen na základě zákona.

§ 3

(1) Nikdo nesmí být stíhán, leč v případech podle zákona dovolených, a to jen soudem nebo úřadem podle zákona příslušným a řízením upraveným podle zákona.

(2) Nikdo nesmí být zatčen, nebude-li přistižen při činu samém, leč na písemný odůvodněný příkaz soudcův. Příkaz budiž doručen při zatčení, a není-li to možné, nejdéle do 48 hodin po něm.

(3) Nikdo nesmí být úředním orgánem vzat do vazby, leč v případech stanovených zákonem; musí pak být nejdéle do 48 hodin propuštěn nebo odevzdán soudu nebo úřadu, kterému podle povahy věci přísluší provést další řízení.

Svoboda domovní

§ 4

Domovní svoboda se zaručuje. Může být omezena jen na základě zákona.

§ 5

(1) U nikoho nesmí být provedena domovní prohlídka, leč v případech dovolených podle zákona, a to jen soudem nebo úředním orgánem podle zákona příslušným a řízením upraveným podle zákona.

(2) Domovní prohlídka smí být provedena, nestanoví-li zákon jinak, jen na písemný odůvodněný příkaz soudce nebo úřadu. Příkaz budiž doručen při prohlídce, a není-li to možné, nejdéle do 48 hodin po ní.

(3) Orgán vykonávající prohlídku necht' se prokáže svým oprávněním a vydá osobě, u které prohlídku vykonal, na její žádost ihned, a není-li to možné, nejdéle do 48 hodin potom, písemné potvrzení o důvodech prohlídky a o jejím výsledku, jakož i o věcech při ní zabavených.

Tajemství listovní a tajemství dopravovaných zpráv

§ 6

Nikdo nesmí porušovat tajemství uzavřených listů ani jiných písemností, at' chovaných v soukromí, at' zasílaných poštou nebo jiným dopravním prostředkem, leč v případech zákonem stanovených a způsobem podle zákona upraveným. Obdobně je chráněno tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným takovým veřejným zařízením.

Svoboda pobytu

§ 7

(1) Každý občan se může usazovat nebo pobývat na kterémkoli místě Československé republiky. Omezit lze toto právo jen v zájmu veřejném na základě zákona.

(2) Právo vystěhovat se do ciziny může být omezeno jen na základě zákona.

Svoboda majetková

§ 8

V mezích obecných právních předpisů může každý občan nabývat na kterémkoli místě Československé republiky nemovitostí i jiného majetku a vykonávat tam výdělečnou činnost.

§ 9

(1) Soukromé vlastnictví lze omezit jen zákonem.

(2) Vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, není-li nebo nebude-li zákonem stanoveno, že se náhrada dávat nemá.

(3) Nikdo nesmí zneužívat vlastnického práva ke škodě celku.

Ochrana rodiny a mládeže

§ 10

(1) Manželství, rodina a mateřství jsou pod ochranou státu.

(2) Stát pečuje o to, aby rodina byla zdravou základnou rozvoje národa. Rodinám s mnoha dětmi poskytuje stát zvláštní úlevy a podporu.

§ 11

(1) Dětem zaručuje stát zvláštní péči a ochranu, zejména činí soustavná opatření v zájmu populačního rozvoje národa.

(2) Původ dítěte nesmí být jeho právům na újmu. Podrobnosti stanoví zákon.

(3) Mládeži zaručuje stát všechny možnosti plného tělesného i duševního rozvoje.

Právo na vzdělání

§ 12

(1) Všichni občané mají právo na vzdělání.

(2) Stát pečuje o to, aby se každému dostalo vzdělání a výcviku podle jeho schopností a se zřetelem k potřebám celku.

§ 13

(1) Školy jsou státní.

(2) Základní školní vzdělání je jednotné, povinné a bezplatné.

(3) Podrobnosti a výjimky stanoví zákon.

§ 14

(1) Veškerá výchova a všechno vyučování buď teč zařízení tak, aby byly v souladu s výsledky vědeckého bádání a nebyly v neshodě s lidově demokratickým zřizním.

(2) Vrchní vedení veškeré výchovy a všeho vyučování, jakož i dozor nad nimi přísluší státu.

Svoboda svědomí a vyznání

§ 15

(1) Svoboda svědomí se zaručuje.

(2) Světový názor, víra nebo přesvědčení nemůže být nikomu na újmu, nemůže však být důvodem k tomu, aby někdo odpíral plnit občanskou povinnost uloženou mu zákonem.

§ 16

(1) Každý má právo vyznávat soukromě i veřejně jakoukoli náboženskou víru nebo být bez vyznání.

(2) Všechna náboženská vyznání a bezvyznání jsou si před zákonem rovna.

§ 17

(1) Každý má volnost provádět úkony spojené s jakýmkoli náboženským vyznáním nebo bezvyznáním. Výkon tohoto práva však nesmí být v neshodě s veřejným pořádkem ani dobrými mravy. Nedovoluje se zneužívat ho k nenáboženským účelům.

(2) Nikdo nesmí být přímo ani nepřímo nucen k účasti na takovém úkonu.

Svoboda projevu a ochrana kulturních statků

§ 18

(1) Svoboda projevu se zaručuje.

(2) Každý může v mezích zákona projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jakýmkoli jiným způsobem. Výkon tohoto práva nemůže být nikomu na újmu.

§ 19

(1) Svoboda tvůrčí činnosti duševní se zaručuje. Vědecké bádání a hlásání jeho výsledků, jakož i umění a jeho projevy jsou svobodné, pokud neporušují trestní zákon.

(2) Kulturní statky jsou pod ochranou státu. Stát dbá o to, aby byly přístupny všem, a podporuje vědu i umění v zájmu rozvoje národní kultury, pokroku a obecného blahobytu; zejména pečuje o to, aby byly tvůrčím pracovníkům zajištěny příznivé podmínky pro jejich práci.

§ 20

(1) Každý má právo uvádět své názory a výsledky své tvůrčí duševní činnosti v obecnou známost a je jakýmkoli způsobem rozšiřovat a předvádět.

(2) Toto právo lze zákonem omezit jen se zřetelem k veřejnému zájmu a ke kulturním potřebám lidu.

§ 21

(1) Svoboda tisku se zaručuje. Není proto v zásadě dovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře.

(2) Zákon stanoví, kdo má právo vydávat noviny a časopisy a za jakých podmínek, zejména také se zřetelem k tomu, aby zisk nebyl účelem.

(3) Zákon stanoví, jak bude při zachování svobody vědy a umění a se zřetelem k ochraně hodnotných děl plánovitě řízeno vydávání a rozšiřování neperiodických publikací, zejména knih, hudebnin a reprodukcí výtvarných děl.

§ 22

(1) Právo k výrobě, šíření, veřejnému promítání, jakož i k dovozu a vývozu filmu je vyhrazeno státu.

(2) Provozovat rozhlas a televizi je výhradním právem státu.

(3) Výkon těchto práv upravují zákony, které také stanoví výjimky.

Právo petiční

§ 23

Každý má právo předkládat petice kterémukoli veřejnému orgánu.

Svoboda shromažďovací a spolčovací

§ 24

(1) Právo shromažďovací a spolčovací se zaručuje, pokud se tím neohrožuje lidově demokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád.

(2) Výkon těchto práv upravují zákony.

§ 25

(1) K zajištění svých práv mohou se zaměstnanci sdružovat v jednotné odborové organizaci a mají právo hájit své zájmy jejím prostřednictvím.

(2) Jednotné odborové organizaci se zaručuje široká účast na kontrole hospodářství a při řešení všech otázek týkajících se zájmů pracujících lidu.

(3) V jednotlivých závodech a úřadech zastupuje zájmy zaměstnanců jednotná odborová organizace a její orgány.

Práva sociální

§ 26

(1) Všem občanům přísluší právo na práci.

(2) Toto právo se zaručuje zejména organizací práce řízenou státem podle plánovaného hospodářství.

(3) Ženy mají se zřetelem k těhotenství, mateřství a péči o děti nárok na zvláštní úpravu pracovních podmínek.

(4) Pro mládež stanoví zákon zvláštní pracovní podmínky, přihlížející k potřebám jejího tělesného a duševního rozvoje.

§ 27

(1) Všem pracujícím přísluší právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci.

(2) Toto právo se zaručuje státní mzdovou politikou, řízenou v dohodě s jednotnou odborovou organizací a směřující k neustálému zvyšování životní úrovně pracujícího lidu.

(3) Při určování odměny za práci rozhoduje jakost i množství práce, jakož i prospěch, který přináší celku.

(4) Za týchž podmínek mají muži i ženy za stejnou práci nárok na stejnou odměnu.

§ 28

(1) Všem pracujícím přísluší právo na odpočinek.

(2) Toto právo se zaručuje zákonnou úpravou pracovní doby a placené dovolené na zotavenou, jakož i péčí o zotavení pracujících.

§ 29

(1) Každému přísluší právo na ochranu zdraví. Všem občanům přísluší právo na léčebnou péči a na zaopatření jak ve stáří, tak i při nezpůsobilosti k práci a při nemožnosti obživy.

(2) Ženy mají nárok na zvláštní péči v těhotenství a v mateřství, děti a mládež pak na zajištění svého plného tělesného a duševního rozvoje.

(3) Tato práva jsou zajištěna zákony o národním pojištění, jakož i veřejnou zdravotní a sociální péčí.

(4) Ochrana života a zdraví při práci je zajištěna zejména státním dozorem a předpisy o bezpečnostních opatřeních na pracovištích.

Základní povinnosti občana k státu a ke společnosti

§ 30

(1) Každý občan je povinen být Československé republice věrný, zachovávat ústavu i zákony a ve všem svém jednání dbát zájmů státu.

(2) Zejména je vlasteneckou povinností každého občana podporovat udržování a zvelebování národního majetku a dbát o to, aby národní majetek nebyl zkracován a poškozován.

§ 31

Občané jsou povinni vykonávat veřejné funkce, ke kterým je lid povolal, svědomitě a poctivě v duchu lidově demokratického zřízení.

§ 32

Každý občan je povinen pracovat podle svých schopností a svou prací přispívat k prospěchu celku.

§ 33

Daně a veřejné dávky lze ukládat toliko na základě zákona. Rovněž jenom na základě zákona může veřejná moc požadovat osobní výkony.

§ 34

(1) Obrana státu a jeho lidově demokratického zřízení je vrcholnou povinností každého občana. Služba v lidově demokratické armádě Československé republiky je pro každého občana nejvyšší ctí.

(2) Každý občan je povinen účastnit se branné výchovy, konat vojenskou službu a uposlechnout výzvy k obraně státu.

(3) Na obranu státu a k její přípravě lze od každého požadovat součinnost a věcné prostředky a ukládat mu omezení i věcná plnění.

(4) Úřady a veřejné orgány necht' při výkonu své pravomoci dbají z moci úřední též zájmů obrany státu.

(5) Podrobnosti stanoví zákon.

Obecná ustanovení

§ 35

Jen na základě zákona možno tresty hrozit a je ukládat.

§ 36

(1) Všechny veřejné orgány jsou povinny spravovat se při výkonu svého úřadu nebo služby zákonem a zásadami lidově demokratického zřízení.

(2) Poruší-li veřejný funkcionář tuto povinnost, budiž potrestán podle zákona.

§ 37

(1) Projevy a činnost směřující k tomu, aby byla ohrožena samostatnost, celistvost a jednota státu, ústava, republikánská státní forma a lidově demokratické zřízení, jsou trestné.

(2) Zneužívat práv a svobod občanských k těmto záměrům je nepřipustné. Zejména se zakazuje šířit jakýmkoli způsobem a v jakékoli podobě nacismus a fašismus, rasovou a náboženskou nesnášenlivost a nacionální šovinismus.

§ 38

Zákon stanoví, jakým omezením podléhají práva a svobody občanů za války nebo tehdy, dojde-li k událostem ohrožujícím zvýšenou měrou samostatnost, celistvost a jednotu státu, ústavu, republikánskou státní formu a lidově demokratické zřízení anebo veřejný klid a pořádek.

Příloha č. 2: Srovnání změn vybraných ustanovení návrhu ústavy ze dne 14.4. 1948 a Ústavy 9. května (**tabulka**)

Návrh ústavy ze dne 14.4. 1948	Ústava 9. května
§ 109 Zákony Slovenské národní rady nesmějí odporovat ústavě nebo celostátním zákonům.	§ 109 Zákony Slovenské národní rady, pokud odporují ústavě nebo ústavním zákonům, jsou neplatné.
§ 113 (2) Předseda sboru pověřenců i jeho jednotliví členové mohou podat demisi do rukou předsedy vlády.	§ 114 (2) Sbor pověřenců i jeho jednotliví členové mohou podat demisi do rukou předsedy vlády.
§ 125 (1) Národní výbory a jejich členové jsou při plnění svých úkolů povinni opírat se o přímou účast a iniciativu lidu, podléhají jeho kontrole a jsou za svou činnost odpovědni.	§ 126 (1) Národní výbory jsou při plnění svých úkolů povinni opírat se o přímou účast a iniciativu lidu a podléhají jeho kontrole. Jejich členové a členové jejich orgánů jsou lidu ze své činnosti odpovědni.
§ 130 (1) Národní výbor může být rozpuštěn, neplní-li svých úkolů nebo ohrožuje-li jeho činnost řádný výkon veřejné správy	§ 132 (1) Národní výbor může být rozpuštěn, zejména neplní-li své úkoly nebo ohrožuje-li jeho činnost řádný výkon veřejné správy
§ 142 Soudcové slibují přísahou, že budou zachovávat zákony a nařízení, vykládat je v duchu ústavy i zásad lidově demokratického řádu a rozhodovat nestranně	§ 143 Soudcové slibují přísahou, že budou zachovávat zákony a nařízení, vykládat je v duchu ústavy i zásad lidově demokratického zřízení a rozhodovat nestranně